

(Üld)tuntud ja tundmatu (ema)keel

2.

Virgo Saarmets

Tallinna Ringkonnakohtu kohtunik

Õiguse tõlgendamisest, eriti keeleliselt (grammatiliselt)

Tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS) § 3 näeb ette, et seaduse sätet tõlgendatakse koos seaduse teiste sätetega, lähtudes seaduse sõnastusest, mõttest ja eesmärgist.¹ Kuigi TsÜS-i § 1 kohaselt sätestatakse selles seaduses tsiviilõiguse üldpõhimõtted, on TsÜS-i § 3 tähendus tegelikult märksa avaram ja ei tohiks olla väga vale väita, et nimetatud norm väljendab õiguse tõlgendamise põhireegleid kõigis õigusvaldkondades. TsÜS-i kommentaarides on küll hoiatavalt märgitud, et tegemist on seaduse tõlgendamisel kasutatavate meetodite üldistatud loeteluga, mis ei ole ammendav, hierarhiline ega määra tõlgendamise etappide ajalist järjekorda, ei ole sättes esmase lähtekohana seaduse sõnastust nimetatud siiski mitte päris juhuslikult.²

Õigus ise on see, mis pakub enda tõlgendamiseks pidepunkte.³ Iga seadus peab toimima, kuid see juhtub ainult siis, kui kõigepealt saadakse seadusest mõistuspäraselt aru.⁴ Klassikaliselt jagatakse õiguse tõlgendamise meetodid järgmiselt: keeleline (grammatiline, literaalne), loogiline, süstemaatiline, ajalooline (geneetiline), funktsionaalne (teleoloogiline⁵).⁶ See pole aga lõplik ega suletud loetelu, samuti ei peeta alati vajalikuks eeltooduidki eristada (nt vaadeldakse süstemaatilist-loogilist tõlgendamist tervikuna). Igal juhul on oluline rõhutada, et ükski tõlgendusviis ei ole üksikuna absoluutne ega kõikvõimas, õiguse rakendaja peab õige lahenduse leidmiseks sageli kasutama mitut tõlgendusmeetodit koos.

Tõlgendamise peamine eesmärk on selgitada välja seaduse mõte ehk teha kindlaks tõlgendatavas sättes väljendatud reegli, põhimõtte või mõiste sisu.⁷ *Ratio legis est anima legis*

¹ RKTko 17.01.2007 nr 3-2-1-133-06, p 15.

² **I. Kull.** TsÜS § 3 kommentaarid. – Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Koost. P. Varul jt. Tallinn: Juura, 2010, lk 9.

³ **R. Narits, L. Madise, H. Schneider.** Sissejuhatus. – Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura, 2008, lk 25.

⁴ **R. Narits, L. Madise, H. Schneider.** Sissejuhatus. – Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura, 2008, lk 26.

⁵ Nimetus tuleneb kreekakeelsest sõnast *telos*, mis tähendab eesmärki, sihti või tulemust. Eestikeelses õiguskirjanduses tähistatakse teleoloogilist tõlgendamist üldjuhul nn tahte tõlgendamisena. Seejuures peaks siis tõlgendamisel otsitama kas konkreetse regulatsiooni kehtestaja (ajaloolise seadusandja) tahet (tema eesmärk teatud küsimuse konkreetset viisil reguleerimiseks ja tema ettekujutus normist selle loomisel) või küsitakse hoopis selle järele, milline peaks olema seaduse objektiivne eesmärk (seda võib käsitada ka teatava abstraktse „hea“ ja nüüdisaegse seadusandja eesmärgina) tõlgendatava sätte kehtestamisel. – Vt lisaks **R. Narits.** Õiguse entsüklopeedia. 2., täiendatud ja parandatud trükk. Tallinn: Juura, 2004, lk 145–161.

⁶ Vt nende Fr. C. von Savigny poolt formuleeritud klassikaliste ja muude tõlgendusmeetodite kohta lähemalt näiteks: **R. Narits, L. Madise, H. Schneider.** Sissejuhatus. – Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura, 2008, lk 26–28; **M. Luts.** Friedrich Carl von Savigny (1779–1861) meetodi- ja süsteemiõpetus. Tartu: Fontes Iuris, 1994; **A. Aarnio.** Õiguse tõlgendamise teooria. Tallinn: Juura, 1996; **I. Kull.** TsÜS § 3 kommentaarid. – Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Koost. P. Varul jt. Tallinn: Juura, 2010, lk 9–14.

⁷ **I. Kull.** TsÜS § 3 kommentaarid. – Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Koost. P. Varul jt. Tallinn: Juura, 2010, lk 10.

(seaduse mõte on seaduse hing).⁸ Seaduse kui teksti kohaldamine tegelikkuse asjaoludele algab alati grammatilisest tõlgendamisest ehk sõnade tavatähenduse väljaselgitamisest. Seaduse tõlgendamine on alati teksti tõlgendamine.⁹ Seaduse sätet tuleb küll tõlgendada esmalt grammatiliselt,¹⁰ kuid kitsalt grammatilise tõlgendamisega ei saa piirduda, kui selle tulemusel jääb ebaselgeks regulatsiooni eesmärk.¹¹ Kui on tekkinud kahtlus sätte tõlgendamisel, siis tuleb kasutada kõiki tõlgendusmeetodeid.¹² Seaduse tekst on vaid lähtekohaks seadusandja tahte ja sellest tuleneva õigusnormi sisu väljaselgitamisel. Täiendavate tõlgendusargumentide kasutamise vajalikkus ei piirdu ainult olukordadega, kus sätte tekst on mitmeti mõistetav, vaid muude tõlgendusviiside kasutamine on vajalik ja õigustatud ka seal, kus sätte tekst on esmapilgul üheselt mõistetav, kuid tekivad põhjendatud kahtlused, kas seadusandja tahe oli suunatud nimelt sellise tulemuse saavutamisele, milleni viib sätte grammatiline tõlgendamine. Muude tõlgendusviiside kasutamine võib anda sellise tulemuse, kus seadusandja tahe ning seega ka sätte mõte võivad oluliselt erineda ainult seadusesätte keelelisel tõlgendamisel saadud tulemusest. Kuid ka siis ei ole tegemist *contra legem* (seadusevastase) tõlgendusega, sest tegelikult kehtivat õigusnormi ei tohi samastada seaduse tekstiga (sättega). Järelikult ei tähenda vajadus kasutada tõlgendamisel põhiseadusest tulenevaid argumente alati, et seadusandja tahte mittevastav seadusetekst tuleb igal juhul tunnistada põhiseadusevastaseks ja jätta kohaldamata.¹³ Normi võimalik sõnastuslik ebaselgus ei tähenda tingimata selle põhiseadusevastasust.¹⁴ Normi tagajärgede ettenägemisel tuleb vajaduse korral kasutada ka asjakohase nõustamise abi.¹⁵

Samas tuleb silmas pidada, et sätte tõlgendamise eesmärk saab olla eeskätt seaduse teksti tähenduse leidmine, mitte normide järgimata jätmise põhjendamine. Viimati nimetatud teguviis väljuks ilmselgelt õiguse tõlgendamise piiridest.¹⁶ Eri tõlgendamisvõimaluste puhul tuleb eelistada põhiseadusega kooskõlas olevat tõlgendust neile tõlgendustele, mis põhiseadusega kooskõlas ei ole. Samuti tuleks eelistada tõlgendust, millega oleks tagatud põhiseaduslike väärtuste kõige suurem kaitse.¹⁷ Teisalt tuleb kõigiti nõustuda ka seisukohaga, et õigusselgust¹⁸ silmas pidades ei tohiks olla siiski võimalik tõlgendus, mille tagajärjel grammatiliselt selge sätte sõnastus ja sättele kohtu poolt tõlgendamisega antud sisu (õigusnorm) on risti vastupidised. Tõlgendamise tagajärjel ei tohi kujuneda olukorda, kus õigusakti lugeja näeb üht, kuid kohtupraktikast tulenevalt peab nägema seda, mis oma silmaga

⁸ **R. Maruste.** Põhiseadus ja selle järelevalve: võrdlevad selgitused. Kommentaarid. Tekstid. Tallinn: Juura, 1997, lk 138; **R. Narits.** Õiguse entsüklopeedia. 2., täiendatud ja parandatud trükk. Tallinn: Juura, 2004, lk 157.

⁹ **I. Kull.** TsÜS-i § 3 kommentaarid. – Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Koost. P. Varul jt. Tallinn: Juura, 2010, lk 9-10.

¹⁰ RKHKo 27.05.2008 nr 3-3-1-24-08, p 12.

¹¹ RKKKo 03.06.2010 nr 3-1-1-42-10, p 7.

¹² RKHKo 17.03.2003 nr 3-3-1-10-03, p 27; 17.03.2003 nr 3-3-1-11-03, p 31.

¹³ RKHKo 06.11.2003 nr 3-3-1-72-03, p-d 15-16.

¹⁴ RKPJKo 31.03.2011 nr 3-4-1-19-10, p-d 30, 31 ja 37: „Kohtu ülesandeks on ka seaduste tõlgendamine ning seaduses olevate vastuolude ja lünkade ületamine.“

¹⁵ RRTKo 19.04.2007 nr 3-2-1-42-07, p 15.

¹⁶ RKKKo 14.04.2010 nr 3-1-1-119-09, p 15.

¹⁷ RKÜKo 22.02.2005 nr 3-2-1-73-04, p 36; RKPJKm 19.05.2009 nr 3-4-1-1-09, p 19; RKHKm 10.02.2010 nr 3-3-1-89-09, p-d 7-9; RKPJKo 08.03.2011 nr 3-4-1-11-10, p 72.

¹⁸ „Põhiseaduse §-st 10 tuleneb õiguskindluse põhimõte. Kõige üldisemalt peab see printsiip looma kindluse kehtiva õigusliku olukorra suhtes. Õiguskindlus tähendab nii selgust kehtivate õigusnormide sisu osas (õigusselguse põhimõte) kui ka kindlust kehtestatud normide püsijäämise suhtes (õiguspärase ootuse põhimõte). Õigusselguse põhimõtte kohaselt peab isikul olema võimalik piisava selgusega ette näha, missuguse õigusliku tagajärje üks või teine tegu kaasa toob.“ – RKPJKo 15.12.2005 nr 3-4-1-16-05, p 20. „Nõutav normi määratletuse ehk õigusselguse aste ei ole kõikide normide puhul sama. Selgemad ja täpsemad peavad olema normid, mis võimaldavad isiku õigusi piirata ja isikule peale panna kohustusi.“ – RKPJKo 20.03.2006 nr 3-4-1-33-05, p 22.

nähtule on risti vastupidine.¹⁹ See tähendab, et isegi eesmärk tõlgendada seadusesätet põhiseaduskonformselt ei saa (vähemalt mitte alati) õigustada keeleliselt selgele sätte selle sisu andmist, mida selle tekstist lähtudes ratsionaalselt tuletada ei saaks.²⁰ Seda eriti juhul, kui ka selline rangelt tekstist lähtuv tõlgendus poleks objektiivses mõttes võimalik. Niisugune tõlgendus võib küll olla õiguse üldpõhimõtete või põhiseadusega ilmses vastuolus, kuid selle olukorra likvideerimiseks on olemas eraldi menetluskord (põhiseaduslikkuse järelevalve menetlus), mis tagab ka õigusselguse. Kuidas toimida elulises normi rakendamise situatsioonis, millal valida nn paragrahviväänamine ja millal jätta norm kohaldamata (algatades põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse), eeldab konkreetsel juhul õigusselgusele vastanduvate põhiseaduslike väärtuste kaalumist, sealhulgas hindamist, millised oleksid ühe või teise lahenduse kasuks otsustamise tagajärjed ühiskonnaelule tervikuna. Kahest halvast tuleks mõistagi valida vähem halb.²¹

Keelelisel tõlgendamisel tuleb eelkõige lähtuda sättes kasutatud sõnade tavapärasest tähendusest üldkeeles.²² Näiteks eelmise TsÜS-i (kehtis 01.09.1994–30.06.2002) § 2 lõiked 2 ja 3 nägid keelelise tõlgendamise lähtekohad ette märksa konkreetsemalt, kui seda on peetud vajalikuks teha praeguses: seaduse tõlgendamisel lähtutakse seaduses kasutatud sõnade üldlevinud tähendusest, kui seaduses ei ole otseselt kasutatud sõnade eritähendust, ning kui sõnal on mitu üldlevinud tähendust, kasutatakse seda tähendust, mis on enam kooskõlas tõlgendatava seaduse mõttega. Sõnade üldkeelsele tähendusele rajanev tõlgendus aitab kõige paremini tagada õigusselgust, õiguslike tagajärgede ennustatavust, õiguskindlust ja pakkuda kaitset eri otsustajate tõlgenduseelistuste eest.²³ Sama kehtib ka seaduse rakendamise tasandil ning näiteks olukorras, kus õigusaktides ei kasutata termineid, mida haldusaktis on kasutatud, tuleb haldusaktis sisalduvat terminit mõista selle tavatähenduses.²⁴

Üldkeel ja tavatähendus

Nagu artikli esimese osa²⁵ sissejuhatuses juba märgitud, on kohtupraktikas küllalt sageli teatud sõnad või väljendid loetud üldkeeles või tavatähenduses mingit kindlapiirilist sisu omavaks (vähemalt ühe võimaliku variandina) või väärtushinnangut (enamasti peetakse silmas negatiivset, sest positiivsus arusaadavalt üldjuhul konflikti ei põhjusta) kandvaks. Küsida võiks aga selle järele, millele seejuures tegelikkuses tuginetakse ja millele peaks

¹⁹ J. Põllu eriarvamus asjas nr 3-4-1-11-10, p-d 3 ja 6.

²⁰ Näiteks eespool viidatud asjas nr 3-4-1-11-10 oli kõne all juhtum, kus vaidlusaluste sätete sõnastusest (mh „Lapse sünnitoetus määratakse lapse vanemale tingimusel, et mõlemad lapse vanemad on rahvastikuregistri andmetel Tallinna linna elanikud enne lapse sündi /---/.“) tulenevalt pidanuks sünnitoetuse saamiseks lapsel olema tingimata olemas mõlemad vanemad ja välistatud oleks üksikvanemale sünnitoetuse määramine, milline vahetegu poleks aga kooskõlas põhiseadusega. Riigikohus pidas siiski võimalikuks sätteid tõlgendada selliselt, et „ka üksikvanemal on õigus sünnitoetust saada, sest selline tõlgendus on mõistlik ja põhiseadusega kooskõlas ning vastupidine oleks ebamõistlik ja põhiseadusevastane“. – RKPJKo 08.03.2011 nr 3-4-1-11-10, p-d 70–72.

²¹ Näiteks tunnistas Riigikohus hiljuti põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks looduskaitse seaduse § 10 lg 1 osas, milles see nägi ette, et kaitse- või hoiualade moodustamine toimub Vabariigi Valitsuse määrusega, kuigi Riigikohtu hinnangul ei ole materiaalses mõttes tegemist määrusega (üldakt), vaid üldkorraldusega (üksikakt). – RKÜKo 31.05.2011 nr 3-3-1-85-10, p 32. Seejuures olid halduskohtud samal õiguslikul alusel antud määrust juba varem tõlgendanud üldkorraldusena, kuid sellega ka piirdunud ja jätnud põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse algatamata. – RKKHo 15.10.2009 nr 3-3-1-57-09. Vt ka **K. Merusk**. Haldusakt kehtivas õiguskorras: teooria ja praktika. – *Juridica* 2011/1, lk 27–34.

²² Tuleb siiski viidata, et varasemast kohtupraktikast võib seevastu leida isegi sellise seisukoha, mille järgi väitlus juriidilises dokumendis kasutatavate mõistete (konkreetsel juhul *kriminaalmenetluse seaduse oluline rikkumine*) tähendusest tavakeeles on õigusemõistmises lubamatu. – TLRm 10.03.2000 (viidatud RKKKm 29.03.2000 nr 3-1-1-47-00, p 5 kaudu).

²³ RKÜKo 23.02.2009 nr 3-4-1-18-08, p 17.

²⁴ TLRo 15.11.2010 nr 3-09-2633, p 12 (vt ka RKKHo 01.06.2011 nr 3-3-1-6-11).

²⁵ **V. Saarmets**. (Üld)tuntud ja tundmatu (ema)keel. – *Õiguskeel* nr 2011/2.

tuginema. Ehk konkreetsemalt, millised on need menetlusvälised allikad, millest saab usaldusväärset teavet sõnade või väljendite üldtuntud või tavalise tähenduse kohta. Sarnaselt üldtuntuks peetud elulistele asjaoludele võib ka nn keeleliste asjaolude puhul viimaste aastate kohtulahenditest teha üldistava järelduse, et enamasti ei viidata mingile konkreetsele allikale, vaid ilmselt eeldatakse, et ükski ratsionaalselt mõtlev Eesti elanik vaevalt kohtulahendis väljendatud hinnangu õigsuses ja põhjendatuses kahtleks.

Vahel siiski viidatakse kohtupraktikas ka toimikuvälisele allikatele, mille põhjal on vaidluse all olevate sõnade tähendus kindlaks tehtud. Üldistavalt julgeks tuua välja tendentsi, et pärast „Eesti keele seletava sõnaraamatu“²⁶ (EKSS) uustruki valmimist ja eriti selle avalikult kättesaadavaks tegemist Eesti Keele Instituudi veebilehel²⁷ on nimetatud allikas jõudnud kohtunike töövahendite hulgas senisest oluliselt nähtavamale kohale.²⁸ Seejuures viidatakse lahendites enamasti just veebiversioonile.²⁹ Varem piirduti üldjuhul viitamisega õigekeelsussõnaraamatu (ÕS) eri väljaannetele.³⁰ Siiski leidub mõningaid osutusi ka 1988–2007 vihikutena ilmunud „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatule“ ehk seletava sõnaraamatu esimesele versioonile³¹ ning üksikuid muidki viiteid (nt samuti keeleinstituudi veebilehe kaudu³² A. Öimu 1991. aastal ilmunud „Sünonüümisõnastikule“,³³ võõrsõnastikele, „Slängi sõnaraamatule“, Tartu Riikliku Ülikooli ja Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi 1988. aasta kogumiku „Kuritegelik subkultuur tätoveeringutes, žestides, slängis“ III osale „Õiguserikkujate erikeelest“). Mõistagi leidub ka kohtuvaidlusi, mille puhul on põhjendatud ja vajalik teha lausa lingvistika- või semiootikaekspertiise või muid uuringuid sõnade tähenduse ja nende üldtuntuse või mõju hindamiseks (nt kaubamärgivaidlustes, tarbijale suunatud reklaami lubatavuse kontrollimisel,³⁴ karistamisel vaenu õhutamise eest³⁵). Samuti on ühes kohtuotsuses auto *armatuurlaua* üldkeelset tähendust selgitatud otsinguportaali www.google.ee ja www.auto24.ee viidetega, mis lükkasid ümber kohtusse pöördunud isiku väite nagu tähistaks *armatuurlaud* üldkeeles kitsalt üksnes näidikupaneeli.³⁶

Kui jätta kõrvale spetsiifilised vaidlused, siis ülejäänud juhtudel on ilmselt kõige sobivam eesti keele sõnade tähenduse uurimise allikaks „Eesti keele seletav sõnaraamat“. Oma saatesõna kohaselt on see eesti kirjakeele kõige suurem varamu, hõlmates leksikograafide viiekümneaastast väga mahukat tööd.³⁷ Kuigi pole kahtlust, et keel nagu õiguski muutub pidevalt: sõnad võivad aja jooksul omandada uusi või kaotada seniseid tähendusi, sõnu tuleb juurde ja kaob käibest, mistõttu sõnaraamatud aeguvad.³⁸ Moodsas infoühiskonnas võib uute väljendite levik toimuda meedia ja kõikvõimalike suhtlusvõrgustike kaudu väga kiiresti. Praegune olukord on siiski hea, sest olemasolev seletussõnaraamat on alles värske ja

²⁶ Eesti keele seletav sõnaraamat. Koost. M. Langemets jt. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2009, 5169 lk.

²⁷ <http://www.eki.ee/dict/ekss/>

²⁸ Nt TLRo 24.11.2009 nr 4-08-11929, p 6.

²⁹ Nt TLRo 25.05.2011 nr 3-10-160, p-d 11–14; samuti TLHo 28.06.2010 nr 3-10-160.

³⁰ Nt RKÜKo 23.02.2009 nr 3-4-1-18-08, p 17; RKKKo 06.03.2008 nr 3-1-1-2-08, p 8.1; TLRo 15.11.2010 nr 3-09-2633, p 12; TLRo 26.04.2011 nr 2-09-3757; TLRo 06.06.2006 nr 2-05-717; HMKo 15.03.2010 nr 2-08-21648, p 18; HMKo 08.12.2010 nr 2-09-3757; HMKo 21.12.2010 nr 2-09-15131.

³¹ Nt RKÜKo 23.02.2009 nr 3-4-1-18-08, p 17; RKKm 29.01.1999 nr 3-3-1-1-99; TLHo 05.05.2009 nr 3-08-1783, p-d 11–15; TLHo 19.05.2009 nr 3-08-2221, p 20.

³² <http://www.eki.ee/dict/synonymid/>

³³ H. Jõksi, A. Kulli, V. Kõve, L. Laarmaa ja T. Tampuu eriarvamus asjas nr 3-4-1-18-08, p 4.

³⁴ TLRo 25.05.2011 nr 3-10-160, p-d 11–14; samuti TLHo 28.06.2010 nr 3-10-160.

³⁵ RKKKo 10.04.2006 nr 3-1-1-117-05, p-d 20–23; vt ka L. Kivi ja J. Ilvesti eriarvamus samas asjas.

³⁶ TLRo 10.04.2008 nr 3-07-2504, p-d 8-9.

³⁷ <http://www.eki.ee/dict/ekss/ekss.html>

³⁸ Nt ÕS 2006 koostajad peavad ajakohasuse huvides sõnaraamatu täienduste loendit („ÕSi uued sõnad“), mis on kättesaadav ka arvutivõrgus. Selle tööversiooni najal valmivat ka ÕS-i järgmine trükk (orienteerivalt 2013. a) – <http://keeleabi.eki.ee/?leht=9>.

eeldatavasti üsna ajakohane. Vajaduse või vaidluse korral tuleb läheneda küsimusele loominguiliselt ja tõepoolest põhjendada seisukohti kas või Google'i vastetega. Sarnaselt eluliste asjaolude üldtuntuks lugemisega on aga esmajoonel oluline, et seisukoht millelegi tugineks ega jääks paljasõnaliseks. See, milline on sõna tavatähendus, on faktiline asjaolu, mitte õiguslik hinnang. Ka sellise asjaolu üldtuntuks lugemist peab põhjendama. Erinevalt üldtuntud elulistest asjaoludest ei pruugi sõnade üldkeelne tavatähendus seejuures olla sugugi igapäevale nii ilmselge, sest eeldab siiski piisavalt suurt sõnavara ja arenenud keeletunnetust. *Üldtuntud* tähendab „Eesti keele seletava sõnaraamatu“ kohaselt *hästi tuntud, kõigile teada (olev)*. Eesti keel peaks olema üldtuntud eelkõige eesti keelt emakeelena rääkivatele isikutele. See ei tähenda muidugi, et eesti keelt võõrkeelena rääkivad inimesed ei suudaks eestikeelsete sõnade tähendusvarjunditel vahet teha, kuid ilmselt siiski ei saa sõna tähenduse üldtuntuse hindamisel aluskriteeriumiks võtta selle üksikasjalikku mõistmist ka mitte-eestlaste poolt. Muidu tekiks vajadus väga paljudel juhtudel (nt õigusaktides, haldusaktides, lepingutes jne) hakata seletama ka elementaarsemate üldkeelesõnade tavapärasest tähendusest, mis oleks ebamõistlikult koormav.

Järgnevas alajaotuses on fragmentaarse sõnastiku vormis esitatud mõned näited, kuidas peamiselt viimasel paaril aastal tehtud kohtulahendites on üldkeelseid või üldtuntud sõnu või väljendeid analüüsitud. Vähemalt väljendite sisulist analüüsi puudutavas osas pärineb kogu alltoodu üks-üheselt kohtulahenditest, millele on ka viidatud, kuigi ülevaatlikkuse ja korrektsuse huvides on käsitlusi sageli pisut kokku võetud ja keeleliselt korrigeeritud, samuti lisatud rõhutusi, mistõttu ei ole tegemist päris tsitaatidega. Samuti on mõne näite puhul lisatud sissejuhatav täpsustus vaidluse sisu kohta, kui käsitlus võiks muidu jääda liiga üldiseks. Eesmärk ei ole olnud näiteid üksikasjalikult analüüsida, vaid üksnes tuua esile, milliseid sõnu või väljendeid on kohtud pidanud sisustama ja kuidas on seda tehtud. Kui õigeks või veenvaks viidatud seisukohti pidada, jääb igapäevale enda hinnata.

Väike kohtusõnastik 1

(Aktiivne) agitatsioon. ÕS-i kohaselt on *agitatsioon* rahva poliitiline mõjustamine, kihutustöö, veenmine, selgitustöö. Seega iseloomustab *agitatsiooni* selle mõiste tavasisu kohaselt suunatus enam kui ühele isikule.³⁹

Allkiri. Legaaldefiniitsiooni puudumise tõttu tuleb vaadata mõiste sisu tavakeeles. EKSS-i kohaselt on *allkiri omakäeliselt kirjatähtedega kirjutatud nimi teksti all*. Seega saab allkirjana käsitada sellist graafilist kujutist, millel isik on kirjatähti kasutades kujutanud oma nimekuju. Rangelt võttes samastatakse selles definiitsioonis allkiri ja inimese enda käega kirjutatud nimekuju.

Pika aja jooksul kujunenud praktikast arvestades oleks üksnes eeltoodud definiitsioonile rangelt vastava kujutise käsitlemine õiguslikku tähendust kandva allkirjana siiski põhjendamatu. On üldteada, et sageli ei kirjuta inimesed allkirja samamoodi nagu nad kirjutaksid oma nime käsitsi kirjutatud teksti sees, allkiri on sageli stiliseeritud ja seeläbi lihtsustatuna või, vastupidi, keerukamaks muudetuna kirjutatud nimekuju. Pigem sagedaseks tuleb pidada sedagi, et allkirjast ei ole mis tahes teisel isikul võimalik välja lugeda allkirja andnud isiku nime. Sellist praktikast tuleb lugeda üldiseks ning seda arvestades ei saa allkirja olemus või selle õiguslik siduvus sõltuda sellest, kas allkiri kujutab tähti, millest koosneb allkirja andja nimi, või mitte. Seda, kas mingisugune stiliseeritud allkiri tegelikult koosneb tähtedest või kas see kannab edasi allkirja andja nime, ei ole sageli võimalik üldse tõsikäendalt tuvastada. Seega

³⁹ RKKKo 06.03.2008 nr 3-1-1-2-08, p 8.1. – Lahendist järeldub, et see, kui sõidutada üks inimene autoga valimisjaoskonna juurde ja teha talle sõidu ajal ettepanek hääletada Keskerakonna poolt, ei ole aktiivne agitatsioon.

ei pea allkirjast tingimata nähtuma isiku nimekuju ehk allkiri ei pea tingimata sisaldama isiku perekonnanime väljakirjutust.

Allkirja mõiste sisustamisel ei ole sõnaraamatu definitsioon siiski suisa kasutu, kuigi õiguslikult siduva allkirjana ei saa käsitada mis tahes omakäelist graafilist kujutist. Viidatud definitsioon – *omakäeliselt kirjatähedega kirjutatud* – rõhutab, et allkirjana kasutatavas kujutises peab väljenduma allkirja andjat iseloomustav käekiri. Üldteada olevaks tuleb lugeda, et käekiri on ainulaadne ning iga inimese puhul vähemalt teatud määral erinev. Just seda eripära kui allkirja andja identifitseerimist võimaldavat tunnust peab allkiri kandma. On ilmne, et üksnes sirgetest joontest (tõmmetest) koosnevas nelja risti kujutises ei väljendu mingil moel isiku käekirja eripära. Allkirja eesmärki arvestades on õiguslikult siduvas allkirjas (erinevalt nt maalide signeerimisest, oma asjade märgistamisest vms) isikule ainuomase käekirja eripära väljendumine vajalik ehk see peab võimaldama teistel isikutel veenduda ning vajaduse korral (tagantjärele) kontrollida, kas dokumendile on allkirja andnud seesama isik, kelle nimel on dokument esitatud. Nelja risti kujutis seda ei võimalda ega saa seega täita allkirja eesmärki. Dokumendile allkirja andmine ei ole pelgalt formaalsus, sest just allkirjastamisest tekivad õigused ja kohustused. Eelnevat ei lükka ümber asjaolu, et isikule on väljastatud isikutunnistus, mille allkirjaväljale on samuti kantud nelja risti kujutis, sest isikutunnistust kasutab isik ise kohal olles ja tema isikusamasust on võimalik tuvastada ka isikutunnistusel oleva foto abil.⁴⁰

Ametipidamine. Lepingus kirjapandu ainult grammatiline tõlgendamine ei võimalda üheselt poolte tahtest aru saada, kas lepiti kokku ühises büroopidamises või ühises ametipidamises. Lepingus olid pooled sõnastanud seltsingu eesmärgiks *ühinemise ühiseks ametipidamiseks notaribiuroos* ja koostöö aluseks *üksmeele saavutamise kõigis ühist ametipidamist puudutavates küsimustes*.⁴¹

Armatuurlaud. Enamasti käsitatakse *armatuurlauana* kogu paneeli, kuhu kuuluvad näidikud, laekad, juhtimiseaded jm. Kui otsinguportaali www.google.ee sisestati sõna *armatuurlaud*, oli enamik vasteid seotud kogu paneeliga. Ka autosid ja autotarvikuid müüva www.auto24.ee kodulehelt selgus, et auto interjööri puudutavas kataloogis *armatuurid* müüdi nii *armatuurlaua* paneele tervikuna kui ka eraldi näidiku- ja kliimaplokke. Eeltoodust nähtub, et autondusega tegelejad ei vaatle *armatuurlauana* üksnes roolisamba juures asuvat näidikulauda. Juhtudel, kui mõiste on kasutusel mitmes kontekstis, tuleb tema sisustamisel lähtuda muu hulgas normi eesmärgist.⁴²

(Ehitise) elektrisüsteem. Ei ole mõistlik eeldada, et sõnühendi *ehitise elektrisüsteem* all mõeldi lepingus muu hulgas hoone varustatust elektrivooluga, vaid mõistlik on arvata, et silmas peeti vaid hoonesiseseid elektriseadmeid.⁴³

Eluruum ja äriruum. VÕS-i § 272 kohaselt on *eluruum* maja või korter, mida inimene kasutab elamiseks, ning *äriruum* majandus- või kutsetegevuseks kasutatav ruum. Elamu ja korteri mõiste sisustamine on seega otsustuse küsimus. Eluruumina saab käsitada nii maja tervikuna kui ka osa sellest. Lisaks korterile tavatähenduses võib eluruumiks olla ka eraldi tuba, kui on tagatud elamiseks vajalike ruumide, nt WC kasutamine.⁴⁴

⁴⁰ TLHo 05.05.2009 nr 3-08-1783, p-d 11–15; TLRo 11.02.2010 nr 3-08-1783.

⁴¹ TLRo 26.05.2011 nr 2-09-70962, p 26.

⁴² TLRo 10.04.2008 nr 3-07-2504, p-d 8-9. – Vaidlus puudutas parkimiskella armatuurlauale nähtavale kohale paigutamist. Lahendist ilmneb selgelt, et parkimiskella ei tasu paigutada roolisambale, näidikuploki ette, kus see on raskesti nähtav ainult juhipoolest küljeaknast.

⁴³ RKTko 30.11.2004 nr 3-2-1-129-04, p 12.

⁴⁴ TLRo 27.12.2010 nr 3-10-474.

Hagi = kaebus. Riigilõivuseaduse sõnastuse kohaselt on riigilõivu tasumisest vabastatud isikud, kes esitavad kahju hüvitamise *hagi*. Seega sätet grammatiliselt tõlgendades tuleb kahju hüvitamise *kaebuse* läbivaatamise eest siiski riigilõivu tasuda. Ei ole olemuslikku vahet, kas isiku tervist on kahjustatud eraõiguslikus või avalik-õiguslikus suhtes ning selliseks vaheteoks puudub mõistlik põhjus. Seetõttu on õige tõlgendada riigilõivuseadust nii, et selles sätestatud riigilõivuvabastus laieneb ka kahju hüvitamise *kaebuse* esitamisele halduskohtumenetluses.⁴⁵

Hävinud asi. *Hävinud asja* sisu liikluskindlustuse seaduse mõttes erineb tavakeelsest. Tavakeeles mõistetakse hävinud asja all enamasti asja, mida ei saa enam funktsionaalselt kasutada ning mille asendamiseks tuleb hankida uus samaväärne. Varakahju hüvitamise eesmärk on kindlustusjuhtumieelse olukorra taastamine ning hüvitada tuleb taastamise mõistlikud kulud. Mõistlikuks kuluks ei saa pidada remondikulu, mis ületab sõiduki turuväärtust isegi juhul, kui sõiduk on pärast liiklusõnnetust võimeline sõitma ning on põhimõtteliselt remonditav (taastatav).⁴⁶

Karastusjook. Sõna *karastusjook* kasutamine pakendiaktsiisi seaduses ei defineeri maksuobjekti piisavalt. Kui mõista *karastusjoogi* all igasugust karastavat jooki, on see liiga lai, hindamaks seadusandja tahet küsimuses, millise joogi pakend maksustada pakendiaktsiisiga. *Karastusjook* on määratlemata õigusmõiste,⁴⁷ mida tuleb sisustada pakendiaktsiisi seaduse kontekstis. Seetõttu ei tule siin lähtuda mitte niivõrd tavatähendusest või mõistekasutusest teistes õigusaktides, vaid pakendiaktsiisi seaduse sõnastusest ja eesmärgist. Seadusandja eesmärk oli maksustada pakendiaktsiisiga joogipakendid, eristades sealjuures alkoholi muudest jookidest, ning *karastusjook* toodi sisse tähistamiseks muid jooke.⁴⁸

Kohtkindel (ehitis). Selleks et otsustada, kas mingi inimtegevuse tulemusena valminud asi, millel on katus, siseruum ja välispiirded, on ehitis või mitte, tuleb tuvastada objekti aluspinnasega ühendatuse kohtkindlus. Liitsõna *kohtkindel* koosneb kahest osast, millest esimene tähistab paika, aset, platsi, teine aga iseloomustab selle koha stabiilsust, konstantsust, muutumatust. Järgides tõlgendatava seadusteksti üldkeelelist tähendust, võib ka kividele püstitatud aiamaja olla ehitis, sest selle koht on omaniku poolt kindlaks määratud ja see püsib tänu ehitise raskusele muutumatuna seni, kuni omanik seda abivahendite abil ei muuda. Niisuguse ehitise püstitamine on vaieldamatult ehitamine. Seetõttu tuleb ehitisena mõista inimtegevuse tulemusena ehitatud terviklikku asja, mille asukohta ei suuda selle omanik omal jõul muuta ja mille teisaldamine on võimalik üksnes abivahendeid kasutades.⁴⁹

(Jäätmete) likvideerimine. Ettekirjutusega kohustati isikut *likvideerima* kampaania „Teeme ära 2008“ jäätmed vaheladestusjaamana kasutuses olnud maa-alalt eesmärgiga suunata need taaskasutusse. Jäätmeseadus ei räägi *likvideerimisest*, küll aga *kõrvaldamisest*, mis on jäätmete keskkonda viimiseks tehtav toiming (nt ladestamine, merre heitmine, põletamine).

⁴⁵ RKHKm 10.02.2010 nr 3-3-1-89-09, p-d 7–9.

⁴⁶ HMKo 05.10.2009 nr 2-07-50692.

⁴⁷ „Määratlemata õigusmõiste on õigustehniline vahend, mille puhul seadusandja loobub detailsete ettekirjutuste andmisest seadustes enestes, delegeerides normi täpsustamise seaduse rakendajale. Kuna määratlemata õigusmõiste on seadusandja poolt loodud, tuleb seda sisustada seadusandja juhiste ja eesmärkide abil.“ – RKPJKo 13.06.2005 nr 3-4-1-5-05, p 16. Vt määratlemata õigusmõistete sisustamise õiguspärasuse kontrollimise kohta täiendavalt RKHKo 14.03.2011 nr 3-3-1-87-10, p-d 16-17.

⁴⁸ RKPJKo 26.11.2007 nr 3-4-1-18-07, p-d 29-30.

⁴⁹ RKKKo 19.06.2006 nr 3-1-1-44-06, p 9. – Vrd RKHKo 21.02.2011 nr 3-3-1-80-10, p 24: „Halduskolleegium nendib, et ehitise määratlemisel ei piisa üksnes selle tuvastamisest, kas asi on rajatud inimtegevuse käigus ning kas ja kuidas on see teisaldatav. Oluline on asja ehitisena määratlemisel arvestada ka selle asja põhilist kasutusotstarvet (eesmärki), kasutamise viisi, kestvust ja muid asja iseloomustavaid tunnuseid, mis kogumis võimaldavad eristada ehitist teistest asjadest.“; TLRo 06.05.2010 nr 3-09-1095; TLRo 31.03.2011 nr 3-09-990; TLRm 29.06.2009 nr 3-09-1001.

Kohus märkis, et ÕS selgitab likvideerimist tõepoolest muu hulgas kui kõrvaldamist, ent kui oleks soovitud esitada jäätmete kõrvaldamise nõue, oluks see ka sõnastatud seaduses kasutatud terminite abil. *Kõrvaldamine* tavatähenduses on ka *eemaldamine* (ÕS).⁵⁰

Meeldetuletus. *Meeldetuletust* (võlgu oleva summa maksmiseks) ei ole õige käsitada tavakeeles kasutatavas tähenduses kui psühholoogilist unustamisvastast abinõu, sest mõistlik on eeldada, et pooled täidavad kõiki oma lepingulisi kohustusi neid unustamata.⁵¹

Mustkate. Kuigi terminina ei ole *mustkate* laialdaselt kasutusel, on olemas *mustsegu* ning neid on kohati kasutatud samatähenduslikena (s.o *mustkate* ehitatakse *mustsegust*). „Teedeehitaja käsiraamatu“ kohaselt on mustkatteks küll ka pindamine fraktsioneeritud killustikuga, kuid sellest ainuüksi ei saa lähtuda. Kohtud leidsid, et *mustkate* tähistab nõuet katta rajatav tee asfaltbetoonkattega.⁵²

Muutma. Üldkeeles tähendab verb *muutma* teistsuguseks või täiesti teiseks tegemist (EKSS). Ka ÕS annab sõnale *muutma* sama tähenduse. Seega hõlmab muutmise keeld PS-i § 75 kontekstis Riigikogu liikme tasu ja muu töötulu saamise piirangute mis tahes ümbertegemist. Järelikult on Riigikogu ametisoleval koosseisul enda jaoks keelatud oma tasu suurendamine ja vähendamine, oma muu töötulu saamise piirangute leevendamine ja lisapiirangute seadmine muu töötulu saamisele, samuti oma tasu arvestamise aluste ümberkujundamine.⁵³

Mõlemad (vanemad). Sõnaühend *mõlemad vanemad* ja liitsõna *lapsevanemad* lähtuvad sellest, et üldjuhul on lapsel kaks vanemat, ning toetuse saamiseks peavad lapse mõlemad vanemad olema registreeritud Tallinna linna elanikuks. Absurdne oleks nõuda, et isik, keda ei ole olemas, oleks rahvastikuregistri andmetel Tallinna elanik. Kui määratlust *mõlemad* tõlgendada üksnes grammatiliselt, võiks asuda ka seisukohale, et tegemist peab olema kahe vanemaga, kes on rahvastikuregistri andmetel Tallinna linna elanikud. Selline tõlgendus oleks aga põhiseadusega vastuolus, sest juhul kui laps ja tema ainuke vanem on rahvastikuregistri andmetel Tallinna linna elanikud, ei ole teise vanema puudumise tõttu nende side linnaga nõrgem kui lapsel ja tema kahel vanemal, kes kõik on Tallinna elanikeks registreeritud. Kui sätteid tõlgendada selliselt, et nende alusel ei ole üksikvanemal õigust saada sünitoetust, oleks tegemist võrdsuspõhiõiguse rikkumisega. Kui laps ja tema vanem on registreeritud Tallinna elanikeks ning teine vanem puudub, tuleb vaidlusaluseid norme tõlgendada selliselt, et ka üksikvanemal on õigus sünitoetust saada, sest selline tõlgendus on mõistlik ja põhiseadusega kooskõlas. Vastupidine oleks ebamõistlik ja põhiseadusevastane.⁵⁴

Perekond. Tavatähenduses ei ole *perekond* eesti keeles sama mis *sõpruskond*. Isik ei olnud elamisloa taotluse esitamise ajal enam abielus, vaid lesk ning tal ei elanud Eestis lapsi ega teisi lähedasi sugulasi.⁵⁵

Redaktsioon. Sõna *redaktsioon* kasutatakse tavatähenduses formuleeringu või sõnastuse tähenduses. ÕS-i järgi tähendab *redaktsioon* redigeerimist, sõnastust, redigeeringut või oluliste erinevustega teksti teisendit. Seega ei tähenda *redaktsioon* sisu muutmist, vaid sama teksti, aga teisendatud kujul. Kui 2004. aasta üürilepingu kohaselt kaotas kehtivuse sama üürilepingu 1998. aasta redaktsioon, siis ei tulene uue lepingu tekstist, et pooled oleksid soovinud varasemat lepingut lõpetada ja sõlmida uut lepingut.⁵⁶

⁵⁰ TLRo 15.11.2010 nr 3-09-2633, p 12 (vt ka RKKo 01.06.2011 nr 3-3-1-6-11).

⁵¹ HMKo 19.03.2010 nr 2-09-42169, p 35; TLRo 04.11.2010 nr 2-09-42169. – Kohus märkis, et meeldetuletus on hoopis teise lepingupoole informeerimine sellest, kas ta kavatseb nõuda lepingu täitmist või mitte.

⁵² TLRo 10.10.2008 nr 2-05-23844.

⁵³ RKÜKo 23.02.2009 nr 3-4-1-18-08, p 17.

⁵⁴ RKPJKo 08.03.2011 nr 3-4-1-11-10, p-d 68–72.

⁵⁵ TLRo 09.11.2006 nr 3-05-165, p 6.

⁵⁶ TLRo 06.06.2006 nr 2-05-717.

Rekonstrueerima. Asjaolu, et osaliselt on ette nähtud vundamendi säilitamine, ei välista, et tegemist on uue hoone ehitamisega. Vundamendi osaline säilitamine ei tähenda hoone suhtes teostatavat demonteerimist. Ka ÕS märgib, et *rekonstrueerima* tähendab *uuesti ehitama, endist kuju taastama, uutal alustel ümber korraldama*. Seega on ehitise rekonstrueerimine tavatähenduses *ehitise taastamine endisel kujul*.⁵⁷

Represseeritu. Üks tähtis põhjus, miks *represeeritu* mõiste seaduses avada tuleks, on asjaolu, et mõistel on tavakeeles väga lai tähendus. Ta hõlmab enam-vähem kõiki õigusvastaste repressioonide all kannatanud isikuid, olenemata sellest, kes on nende suhtes õigusvastaseid repressioone toime pannud, tegemist ei pea olema tingimata okupeeriva riigiga.⁵⁸

Rööv. Röövi all mõistetakse vara jõuga äravõtmist, kusjuures rakendatav vägivald ei pruugi olla elule või tervisele ohtlik. Tavatähenduses on seega *röövina* käsitatav ka juhtum, kus sõiduki valdus võetakse ära eelnevalt kavandatud plaani alusel, asetades juhi olukorda, kus ta on sunnitud autost väljuma toimunu asjaolude selgitamiseks ning eirates ka juuresviibivat kaassõitjat.⁵⁹

Sundüürnik. *Sundüürniku* olukord ei ole olnud sundolukord mitte üürniku jaoks, vaid üürileandja jaoks. *Sundüürnikuna* tähistatakse tavakeeles isikut, kellel eluruumi omanik on sunnitud üürilepingu alusel võimaldama eluruumi kasutamist, ent selline staatus ei kohusta üürnikku selles eluruumis elama.⁶⁰

Supp. *Supi* mõistet ei ole kombineeritud nomenklatuuri märkustes ega Euroopa Liidu õigusaktides avatud, mistõttu tuleb lähtuda tavatähendusest ning käsitada supina rooga, mida inimeste üldine ja tavapärane arusaam supiks nimetada lubab. EKSS-i kohaselt on *supp taimedest, lihast, kalast, jahust vms leem, millele lisatud toiduained jäävad hrl leemesse*. Tavatähenduses saab supina mõista niisiis vedelikku (näiteks puljongit), mille sees on harilikult mingisugused muud (tahked) toiduained (näiteks juurvilja- või lihatükid, nuudlid jne). Suppi eristab muudest roogadest (näiteks hautisest või makaroniroast) just toiduna tarbitava leeme olemasolu ning seetõttu on nuudlisuppi ja nuudleid (nuudlirooga) võimalik eristada lähtudes sellest, kas valmistoiduna on selles arvestatav kogus leent või mitte. Kuna see, kas toote valmistamisel jääb valmistoidu osaks ka arvestatav leemeosa või mitte, sõltub vaidlusaluse toote puhul aga mitte komplektina esitatud tootest endast, vaid hoopis lisatava vee hulgast, siis ei saa seda, milline komponent annab tootele tema põhiomaduse, hinnata üksnes jaemüügipakendis sisalduvate komponentide enda pinnalt, vaid tuleb silmas pidada ka toote tarbimiseks valmistamise viisi.⁶¹

Tagasivõtmatus. *Tagasivõtmatus* tähendab ka tavakeeles, et välja antud dokumenti ei saa tagasi võtta ega tühistada. Seega pidi garantii väljaandja garantii teksti järgi aru saama, et võetud kohustusest ta enne garantii tähtaja möödumist ei vabane.⁶²

Tohtima. PS-i §-s 75 kasutatud tegusõna *tohtima* sünonüüm on *võima* (vt „Sünonüümisõnastik“). Neid sõnu saab iseenesest kasutada ka keelu sõnastamiseks, kuid sel juhul peab olema lisatud eitust väljendav sõna või lubatavust piirav väljend, nt *välja arvatud*. PS-i §-st 75 tulenev keeld ei hõlma aga Riigikogu liikme tasu sätestava seaduse muutmist selliselt, et muutmise peatatakse ametisoleva Riigikogu koosseisu palga tõus.⁶³

⁵⁷ TLHo 04.05.2010 nr 3-08-1610, p 9; TLRo 01.03.2011 nr 3-08-1610.

⁵⁸ TLHo 28.06.2007 nr 3-07-940, p 21; TLHo 01.07.2009 nr 3-09-848, p 20; TLRo 05.11.2009 nr 3-09-848, p 15.

⁵⁹ TLRo 30.12.2005 nr 2-04-793, p 35.

⁶⁰ TLHm 17.03.2009 nr 3-08-1116, p 11.

⁶¹ TLHo 19.05.2009 nr 3-08-2221, p 20; TLRo 25.11.2009 nr 3-08-2221.

⁶² RKTko 11.02.2003 nr 3-2-1-9-03, p 28.

⁶³ H. Jõksi, A. Kulli, V. Kõve, L. Laarmaa ja T. Tampuu eriarvamus asjas nr 3-4-1-18-08, p 4.

Töö, palk. Juriidiliste eriteadmisteta isikud ei mõelnud nt fraaside *käisin tööl, tegin tööd* all tingimata töölepingust tulenevate kohustuste täitmist, vaid raha teenimist laiemalt. *Palga* all pidasid isikud silmas väljateenitud reaalselt tulu.⁶⁴

Töötuba. *Töötuba* ei saa samastada *töökojaga*. *Töötoal* võib tavakeeles olla mitu tähendust, mis ei pruugi tingimata viidata majandustegevusele.⁶⁵

Töövõimetus. Näiteks ÕS-is on *töövõimetus* sisustamisel kasutatud väljendeid *töövõimetu invaliid, püsiv töövõimetus* ja *töövõimetusleht*. Need näited ei ole piisavad, andmaks vastust küsimusele, milline isikute ring on pärimisseaduse § 104 järgi õigustatud saama sundosa.⁶⁶

Viivistasu vs. viivis. Kuna *viivistasu* on kohalik maks, mille olemus ja tasumise kord tuleneb õigusaktidest, ei ole viited ÕS-is sisalduvatele *viivise* definitsioonidele ja maksukorralduse seaduses sätestatud intressimääradele asjakohased. Kui seadus annab õigusmõistele kindla sisu, ei saa õigusmõistete kohaldamisel lähtuda sama sõna tähendusest tavakeeles.⁶⁷

Vähendamine. Ehkki VÕS-i § 139 lõige 1 reguleerib grammatiliselt võttes üksnes juhtumit, kus kahju tekkis osaliselt kannatanust tulenevatel asjaoludel, ning võimaldab selles ulatuses kahjuhüvitist üksnes *vähendada*, tuleb sätet tõlgendada selliselt, et see võimaldab kahjuhüvitist vähendada ka nullini. Muidu puuduks võimalus lahendada õiglaselt juhtumeid, kus kannatanu oma tegevusega laskis endale kahju tekitada ning põhjuslikku seost ei saa täielikult välistada, kuid kannatanu oleks saanud kahju tekkimist täielikult ära hoida.⁶⁸

Mõned näited kaubamärgivaidlustest

Alko. Eesti keeles ei ole sõna *alko*.⁶⁹ *Alko* ei ole tavakeeles *alkoholi* sünonüüm. Eesti keeles nimetatakse alkoholi ikka alkoholiks. Isegi siis, kui mingi elanike rühm kasutab *alkot* *alkoholi* sünonüümina, ei ole see üldine. Slängisõnaraamatust ei saa järeldada, et *alko* oleks üldises kasutuses. Et lugeda mingit sõna üldkeelseks, peaks seda kasutama suurem osa elanikkonnast või asjaomasest tarbijaskonnast. ÕS-is *alko* puudub. On üksnes *alkoga* algavad sõnad *alkohoolne, alkomeeter*. Sõnaraamatu järgi tähendab *alkohol* viinapiiritust või seda sisaldavat joovastavat jooki. Seegi kinnitab, et *alkol* puudub eesti keeles iseseisev tähendus.⁷⁰

Peremuna. *Peremuna* ei ole tavakeeles keskmise suurusega muna kohta kasutatud ei praegu ega ka varem. Eesti keeles ei ole *peremuna* muna tähisena tavapärane. Ka tarbijaskond ei kasuta keskmise suurusega muna tähistamiseks sõna *peremuna*. Tegemist on sisutu liitsõnaga. Seda tõendab ka ÕS, mille lk-1 478 on sõna *muna* selgitamiseks toodud liitsõnad *pesamuna, mädamuna, linnumuna, munapuder, munakook, munapann, munatops* jne. *Peremuna* puudub. Sõna *pere* on ÕS-i lk-1 569 selgitatud liitsõnade *perefilm, pereettevõte* kaudu. Analogiat appi võttes võiks *peremuna* tähendada kogu perele (igas vanuses pereliikmele) sobivat muna. /---/ Asjaolu, et isik toodab ja turustab keskmise suurusega mune *peremuna* nime all, ei muuda

⁶⁴ TLHo 02.10.2006 nr 3-06-440, p 7.

⁶⁵ HMKo 03.03.2010 nr 2-05-15519, p 28.

⁶⁶ RKÜKo 22.02.2005 nr 3-2-1-73-04, p 21; vt ka H. Jõksi ja L. Laarmaa eriarvamust samas asjas. – Tollal kehtinud PärS § 104: „Kui pärandaja on testamendi või pärimislepinguga jätnud pärandist ilma seaduse järgi pärima õigustatud töövõimetu üleneja või alaneja sugulase või töövõimetu abikaasa või on seadusjärgse pärimisega võrreldes nende pärandiosa vähendanud, on nendel sugulastel ja abikaasal õigus pärida sundosa.“

⁶⁷ TLRo 10.01.2007 nr 3-06-1309, p 10.

⁶⁸ RKHKo 15.04.2008 nr 3-3-1-6-08, p 14.

⁶⁹ See olukord on praeguseks siiski muutunud, sest ÕS-i uute sõnade tööloetelust leiab alates 28.03.2011 ka „alko“, mis tähistab argikeeles alkoholi. Sarnased uudissõnad on näiteks „etno“ (loetelus alates 09.02.2011) ja võib-olla mõne aja pärast ka „narko“ – <http://keeleabi.eki.ee/?leht=9>.

⁷⁰ HMKo 21.12.2010 nr 2-09-15131.

seada muna suurust kirjeldavaks tähiseks. Munade suurust näitavad tähed S, M, L, XL ja sõnad *suur, keskmine, väike, hiiglaslik*.⁷¹

Turek vs. tareke. Sõnamärgid *turek* ja *tareke* ei ole foneetiliselt sarnased. *Turek* on kaheasilbiline, *tareke* kolmesilbiline. Ka hääldus on erinev. Sarnasuse hindamisel on oluline, et *tarekesel* on eesti keeles tähendus ja sõna on üldtuntud. Näiteks Rakveres on kauplus nimega „Turutare“, palkmajade kohta kasutatakse väljendit *tare-tareke*. *Tare* tuleb ette ilukirjanduses ja muinasjuttudes. Võimalus, et tavakeeles kasutatav sõna aetakse segi eesti keeles tähenduseta *turekiga*, on vähe tõenäoline. Väide, et Eestis on tarbijaid, kes eesti keelt ei mõista, ei ole asjakohane. Kaubamärgi hindamisel tuleb lähtuda keskmisest tarbijast. Eesti rahvastikust on ligikaudu 70% eesti rahvusest, mis määrab ka keskmise tarbija. Sõnamärgid *turek* ja *tareke* on visuaalselt, foneetiliselt ja ka semantiliselt erisugused, seetõttu ei ole tõenäoline, et tarbija need segi ajab.⁷²

Võtame! EKSS annab verbi *võtma* tähenduseks muu hulgas järgmise selgituse: (... sissevõtmise ja joomise, eriti alkohoolsete jookide tarvitamise kohta). /---/ *Napsi, viina, kärakat võtma. Võta pits ja pea aru! Võttis klaasi põhjani. Poiss oli kaine või ehk pisut võtnud. Ta ei võta ennast kunagi täis, purju, vinti, ninali, lääbakile. Lubas, et ei võta enam tilkagi.* Selgitus toetab seisukohta, et väljend *viina võtma* on juurdunud tähenduses *viina jooma* ehk *viina tarbima* ning emakeele kõnelejad mõistavad verbi *võtma* harilikult tähenduses *alkoholi tarbima*. Sõna *võtame* ja väljend *võtame mõnuga*, nagu ka nende murdelised erikujud *võtame* ja *võtame mõnuga* on mitmetähenduslikud, kuid pole kahtlust, et väljend *viina võtma* on juurdunud tähenduses *viina jooma* ning kõnekeeles kasutatakse samas tähenduses sageli verbi *võtma* ka ilma sõnata *viin*. Sellist tähendust võimendab oluliselt muu kontekst, kus verb *võtame* (~*võtame*) esineb koos alkohoolse joogiga. Alkohoolse joogi, selle pakendi või kaubamärgi kujutis asendab sõnu *alkohol* või *viin*. Eri reklaamielementide koosmõjust tekib terviklik sõnum, mille esmane tõlgendus on ettepanek viina juua. Väljend *viina võtma* on eesti keeles sügavalt juurdunud ning asjaolu, et tegemist on viinareklaamiga, muudab verbi *võtma* seose taustal näidatava viinaga väga tugevaks ja tõrjub suure tõenäosusega tagaplaanile muud võimalikud seosed.⁷³

Auhaavamise juhtumid

Üks eraldi teema, mille puhul tuleb sõnade tavatähendust selgitada, on kõikvõimalikud auhaavamise juhtumid, solvamine ja laim, olenemata nende õiguslikust kvalifitseerimisest. Meeldetuletuseks võib viidata, et kehtivas õiguses ei ole solvamine ja laim⁷⁴ üldjuhul süüteo korras karistatavad,⁷⁵ erandiks on juhtumid, kus selline tegu pannakse toime rahvusvaheliselt kaitstud isiku (karistusseadustiku, KarS-i § 247), võimuesindaja või avalikku korda kaitsva

⁷¹ HMKo 08.12.2010 nr 2-09-3757; TLRo 26.04.2011 nr 2-09-3757.

⁷² HMKo 09.06.2010 nr 2-09-54970.

⁷³ TLRo 25.05.2011 nr 3-10-160, p-d 11–14; samuti TLHo 28.06.2010 nr 3-10-160. – Kõne all siin mõistagi TV3-s näidatud Saaremaa viina reklaam „Jäälõhkuja!“

⁷⁴ Karistusõiguses on solvamist ja laimamist eristatud nn dualistlikust aumõistest lähtuvalt, mille kohaselt eristatakse sisemist au ja välist au. Solvamisega rünnatav õigushüve on inimese sisemine au (autunne, väärikus), laimamisega kahjustatav õigushüve on aga inimese väline au (maine, väärikus). – Vt O. Jaggio. Kommentaarid § 247 juurde. – Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. P. Pikamäe, J. Sootak. Tallinn: Juura, 2002, lk 467.

⁷⁵ Selline olukord valitseb alates karistusseadustiku jõustumisest 01.09.2002. Kuni 31.08.2002 kehtinud kriminaalkoodeksis (KrK) olid kriminaliseeritud mõlemad. KrK § 129 (laim) sätestas, et teadvalt vale ja teist isikut häbistava väljamõeldise levitamise eest karistatakse rahatrahviga ning laimu eest trükkis või muul teel paljudele isikutele kättesaadavaks tehtud viisil, samuti riiklikule, ühiskondlikule või muule organisatsioonile esitatud avalduses või anonüümkirjas, karistatakse rahatrahvi või arestiga. KrK § 130 (solvamine) nägi omakorda ette, et teise isiku au ja väärikuse alandamise eest ebasüüdsas vormis karistatakse rahatrahvi või arestiga.

muu isiku (KarS-i § 275) või kohtu või kohtuniku suhtes (KarS-i § 305). Kõigil juhtudel on füüsilise isiku puhul sanktsiooniks ette nähtud rahaline karistus või kuni kaheaastane vangistus. See ei tähenda siiski, et teisi isikuid võib ohjeldamatult solvata või laimata. Muu hulgas võib näiteks ebatsensuurne sõim avalikus kohas täita KarS-i § 262 (avaliku korra raske rikkumine) abstraktse faktilise koosseisu (avalikus kohas teiste isikute rahu või avaliku korra muu rikkumine). Asjakohane reageerimisvahend isikuõiguste rikkumise korral (nt isiku au teotamine, muu hulgas ebakohase väärtushinnanguga, isiku nime või kujutise õigustamatu kasutamine) on üldjuhul siiski võlaõigusseaduses (VÕS) sätestatud nn deliktiõigusliku vastutuse sätete⁷⁶ kohaldamine (VÕS-i § 1046 jt).⁷⁷ Mõistagi võib auhaavamisel olla selgeid õiguslikke tagajärgi ka muudes õigussuhetes. Näiteks võib see olla isikuga sõlmitud töölepingu erakorralise ülesütlemise aluseks (töölepinguseaduse § 87 ja § 88 lg 1 p 3, 5 või 6), samuti teenistujale distsiplinaarkaristuse määramise (sh teenistusest vabastamise) aluseks (avaliku teenistuse seaduse § 84 p 3 ja § 118 lg 2, vt ka seaduse lisa 1 „Avaliku teenistuse eetikakoodeks“ p-d 16–18). Allpool eraldi välja toodud vangla siseelu käsitlev regulatsioon näeb samuti ette vanglas kinni peetavale isikule distsiplinaarkaristuse määramise (vangistusseaduse, VangS-i § 63 lg 1) või tema suhtes täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamise (VangS-i § 69 lg 1), kui rikutakse vangla sisekorraeeskirju⁷⁸ või muude õigusaktide nõudeid.⁷⁹

Sügavamasse teoretiseerimisse laskumata võib kohtupraktika pinnalt markeerida mõned auhaavamise tuvastamise põhijooned. Isiku au teotamine on võimalik nii väärtushinnangu,

⁷⁶ **M. Käerdi, T. Tampuu.** Kommentaarid 53. ptk juurde. – Võlaõigusseadus III. 8. ja 10. osa (§-d 619–916 ja 1005–1067). Kommenteeritud väljaanne. Koost. P. Varul jt. Tallinn: Juura, 2009, lk 622–689 (sh kommentaarid § 1046 juurde – lk 657–663). – Kindlasti tuleb rõhutada, et VÕS §-s 1046 nimetatud isikuõigused saavad kuuluda üksnes füüsilistele isikutele ning nimetatud säte ei laiene juriidilistele isikutele, kes ei saa seega nõuda ka au teotamise õigusvastasuse kindlakstegemist. Kuna juriidiline isik on üksnes õiguslik abstraktsioon, ei saa temal juba olemuslikult tekkida mittevaralist kahju. Samas on ka juriidilistel isikutel õigus nõuda nende kohta avaldatud ebaõigete andmete ümberlükkamist või parandamist ja selliste andmete avaldamise lõpetamist või avaldamisest hoidumist, samuti on neil võimalik nõuda ebaõigete andmete avaldamisega tekitatud varalise kahju hüvitamist.

⁷⁷ Siinkohal on sobilik viidata, et 31.12.2010 jõustunud kurikuulsa allikakaitse seadusega (ringhäälinguseaduse, kriminaalmenetluse seadustiku, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja võlaõigusseaduse muutmise seadus; XI Riigikogu 656 SE) sätestati Eesti õiguses ka nn tõrjuvate kahjuhüvitiste väljamõistmise võimalus isikuõiguste rikkumise korral (vt VÕS § 134 lg-d 5 ja 6). See tähendab, et kohus võib mittevaralise kahju hüvitise määramisel muu hulgas arvestada vajadust mõjutada kahju tekitajat hoiduma edasisest kahju tekitamisest. Samuti on kõrvaldatud piirang, et isikuõiguste rikkumise (sh au teotamise) puhul hüvitatakse isikule tekkinud mittevaraline kahju üksnes juhul, kui rikkumise raskus (nt hingeline valu) seda õigustab. Nüüd näeb seadus ette, et üldjuhul tuleb õigusvastase au teotamise korral kahjustatud isikule maksta mõistlik rahasumma. Sellekohast kohtupraktikat praeguseks mõistagi veel välja kujunenud ei ole. – Vt võlaõigusliku isikuõiguste mõiste ja nende rikkumisega seotud kahjuhüvitiste temaatika kohta lähemalt: **M. Hirvoja.** Tõrjuv kahjuhüvitis Eesti ja Saksa võlaõiguses mittevaralise kahju hüvitamisel ning selle seos karistusliku kahjuhüvitise kontseptsiooniga. – *Juridica* 2011/1, lk 47–58. Karistuslikest kahjuhüvitistest lisaks: **K. Sein.** Kas Eesti õiguses tuleks lubada karistuslikke kahjuhüvitisi? – *Juridica* 2008/2, lk 93–101. Samal teemal veel: **E. Liiv.** Väljendusvabaduse ja üldiste isikuõiguste konflikt veebipäevikute ja -foorumite näitel. – *Juridica* 2008/7, lk 473–481; **I. Kull, J. Lahe, J. Ots, M. Torga.** Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktika seadusandja mõjutajana. – *Juridica* 2009/8, lk 555–569; **M. Punab.** Ebaõigete ja au teotavate andmete avaldamine ja sellega tekitatud mittevaraline kahju. Bakalaureusetöö. Tartu, 2009. – <http://www.just.ee/49244>; **M. Lillsaar, M. Vutt.** Mittevaralise kahju hüvitamise nõuded tsiviilasjades esimese ja teise astme kohtutes 2008. aastal. Kohtupraktika kordusanalüüs. Tartu, 2009. – <http://www.riigikohus.ee/?id=799>.

⁷⁸ Justiitsministri 30.11.2000 määrus nr 72 „Vangla sisekorraeeskiri“.

⁷⁹ Nt Tallinna Vangla kodukorra p 14.3.7: „Teenistujatega või teiste isikutega suhtlemisel peab kinni peetav isik järgima kõiki üldtunnustatud viisakusreegleid. Kohtumisel teenistujatega ning vanglat külastavate ametiisikutega peab kinni peetav isik neid tervitama püsti seistes. Vestluses ja pöördumistes ei tohi kasutada ebatsensuurseid, kahemõttelisi, ähvardava iseloomuga ning väärikut riivavaid väljendeid. Kinni peetava isiku hääletoon ja kehakeel ei tohi olla agressiivsed.“ – <http://www.vangla.ee/28524>.

muu hulgas ebakohase väärtushinnangu, kui ka tegelikkusele mittevastava asjaolu (faktiväite) õigusvastase avaldamisega. Faktiväide on põhimõtteliselt kontrollitav, selle tõesus või väärus on kohtumenetluses tõendatav.⁸⁰ Väärtusotsustus väljendub isikule antud hinnangus, mis oma sisu või vormi tõttu on konkreetsetes kultuurikeskkonnas halvustava tähendusega.⁸¹ Väärtushinnangut on küll võimalik põhjendada, mitte aga tõendada selle sisu tõesust või väärust.⁸² Seega juhul, kui au on teotatud väärtushinnanguga, ei saa isik nõuda au teotavate andmete ümberlükkamist, kuna selline informatsioon ei sisalda andmeid. Väärtushinnangu ja ka õigusliku hinnangu korral, isegi juhul, kui see tugineb ebaõigetele eeldustele (faktiväidetele), ei saa nõuda hinnangu ümberlükkamist.⁸³ Avaldatud faktiväiteid tuleb võtta sellistena, nagu need on, st kohus peab vaidluse korral tuvastama, mida isik mõistliku inimese arusaama järgi üldsusele avaldas. See, mida avaldaja ise silmas pidas, ei ole asjakohane. Isiku õigust olla üldsuse ees kujutatud tõeselt saab rikkuda ka sel teel, et avalduses ei viidata faktidele, kuid jäetakse mulje, et faktid on olemas (avaldajale teada). Näiteks võidakse avaldada isiku kohta arvamust, jättes mulje, et avaldaja teab mingeid fakte, mille alusel arvamus kujundati.⁸⁴

Tegelikkusele vastava faktiväite avaldamine, isegi kui see väide kahjustab isiku mainet (nt võlainfo, maksehäire), ei ole iseenesest õigusvastane. Tulenevalt faktiväidete esitamise viisist ja kontekstist võib siiski ka tõeste faktiväidete avaldamine kujutada endast isiku mainet kahjustavat väärtushinnangut. Isiku au teotamine väärtushinnanguga on VÕS-i § 1046 lõike 1 järgi õigusvastane, kui väärtushinnang on ebakohane. Väärtushinnangu ebakohasus võib olla tingitud selle põhjendamatusel, sellest, et avaldaja on oma negatiivse hinnangu kujundanud kas ebaõigete faktide (asjaolude) alusel, asjaolusid selgitamata või ilmselgelt meelevaldselt, arvestamata faktilisi asjaolusid või nende puudumist.⁸⁵

Faktiväiteid ja hinnanguid, mis riivavad isiku au tühisel määral, ei ole mõistlik ega põhjendatud lugeda au teotamiseks. Isiklike õiguste rikkumise korral tuleb küll eeldada, et kannatanule on sellega tekitatud mittevõrdset kahju, kuid igale au teotamise juhtumile pole põhjust reageerida rahalise kompensatsiooni väljamõistmisega, sest kohtumenetlus ja tehtav kohtulahend võivad olla piisavad selleks, et kõrvaldada au teotamisega põhjustatud negatiivsed tagajärjed. Au teotamise korral võiks kompenseerida näiteks seda, et au teotamine põhjustas olulisi ebamugavusi või negatiivseid muudatusi kannatanu elukorralduses või tema suhetes teiste isikutega. Samuti seda, kui kannatanu maine sai au teotamise tõttu silmanähtavalt ja oluliselt kahjustatud. Rahalise hüvitise väljamõistmise aluseks ei saa olla üksnes kannatanu hingelised üleelamised, kannatanul tema au teotamise tõttu tekkinud piinlikkusetunne ja ajutine meeoleu langus. Kuivõrd au teotamise objektiks on isiku maine, siis peaksid hüvitatavad olema selle kahjustamisest tulenevad raskemad tagajärjed. Kui isikut eriti halvustavad faktiväited ja/või väärtushinnangud avaldatakse massimeedias, on alust eeldada, et kannatanu mainet kahjustatakse oluliselt.⁸⁶

Kuivõrd *solvamine* on määratlemata õigusmõiste, saab selle mõiste sisustajaks olla lõppkokkuvõttes kohtupraktika.⁸⁷ Selleks aga, et hinnata, kas mingi sõna või tegu on solvav,

⁸⁰ RKEKo 01.12.1997 nr 3-2-1-99-97.

⁸¹ RKTko 21.12.2010 nr 3-2-1-67-10, p 17; vt ka J. Luige eriarvamus samas asjas.

⁸² Nt väljendid nagu „raske õigusrikkumine“, „rahaliste vahendite väljaviimine“, „omastamine“, „ametiseisundi kuritarvitamine“ jt kujutavad endast üldjuhul väärtushinnanguid, sest isik on neid väljendeid valides lähtunud oma subjektiivselt õigusetõlgendusest. – RKTko 13.04.2007 nr 3-2-1-5-07, p 27.

⁸³ RKTko 10.10.2007 nr 3-2-1-53-07, p 19; vt ka J. Luige ja P. Jerofejevi eriarvamus samas asjas.

⁸⁴ RKTko 31.05.2006 nr 3-2-1-161-05, p-d 10–12; vt ka J. Luige eriarvamus samas asjas.

⁸⁵ RKTko 21.12.2010 nr 3-2-1-67-10, p-d 18 ja 20; HMKo 24.05.2011 nr 2-10-17351, p-d 27, 31, 33.

⁸⁶ RKTko 11.02.2004 nr 3-2-1-11-04.

⁸⁷ Määratlemata õigusmõistete ja nende sisustamise kohta vt lähemalt: **K. Merusk**. Administratsiooni diskretsioon ja selle kohtulik kontroll. Tallinn: Juura, 1997, lk 67–94.

peab juhtumi asjaolude kirjeldusest nähtuma ka see, milliseid sõnu, žeste, miimikat vms kasutades on kedagi väidetavalt solvatud. Kui solvamisel kasutatud väljendid ei olnud ebatsensuursed, peavad need mõistetavalt olema sõna-sõnalt (või võimalikult täpselt) kirja pandud. Seevastu juhul, kui tegemist on ebasüüdsate, vulgaarsete, inimväärikust alandavate väljenditega, mis ilmselgelt lähevad vastuollu komblustundega ja teiste moraalsete väärtustega, ei pea need väljendid sisalduma juhtumi asjaolude kirjelduses, neid ei pea avaldama kohtuistungil ega kajastama kohtuotsuses. Need väljendid peaksid olema kirjeldatud asja materjalide (toimiku) lisana kinnises ümbrikus. Samas ei ole välistatud olukord, et solvavad väljendid tuuakse välja initsiatiivdokumendis, kuid tuleb silmas pidada asjaolu, et sellise dokumendi avalikustamine kohtuliku arutamise käigus ja/või nende hilisem avalikkusele teatavaks tegemine võib uuesti riivata kannatanu au, mistõttu võib solvamisel kasutatud ebatsensuursed väljendid jätta kohtuistungil avaldamata.⁸⁸

Viimase paari aasta kohtupraktika pinnalt on võimalik üldistada, et süüteomenetluses (kriminaal- ja väärteomenetlus) lähtutakse enamjaolt eelmises lõigus kajastatud Riigikohtu kriminaalkolleegiumi õpetussõnadest (lahend nr 3-1-1-3-05) ning kohtulahendites kõikvõimalikke menetlusaluste isikute poolt väljendatud vulgaarsusi ei korrata. Teisalt ei ole laimu ja solvamise dekriminaliseerimisest tulenevalt selliste kohtuasjade arv arusaadavalt kuigi suur. Mis puutub tsiviil- ja haldusasjadesse, siis näib, et kuivõrd vastavalt Riigikohtu tsiviil- ega halduskolleegium ei ole eeltooduga sarnaseid juhiseid andnud, otsustab iga kohtunik või kohtukoosseis halvustavate väljendite, vandesõnade jms kohtulahendis kajastamise vajalikkuse ja põhjendatuse oma veendumuse kohaselt. Pole kahtlust, et kohtulahendist üheselt arusaamise seisukohalt on kasutatud väljendite võimalikult täpne äratoomine soovitatav,⁸⁹ eriti kui tegemist on iseenesest tavapärase sõnade halvustava või solvava kasutusviisi (konteksti) hindamisega, kuid samas vähemasti vaieldamatult ebatsensuursed väljendid (lausroppused) võiksid jääda kohtuasja materjalidesse ning kohus ei peaks neid üle kordama. Raske oleks vastu vaielda Riigikohtu kriminaalkolleegiumi seisukohale, et auhaavamisega seonduva kohtumenetluse käigus tuleks igal juhul vältida kannatanu au veelgi suuremat riivamist. Vähemalt haldusasjade puhul võibki märkida, et arvatavasti põhjusel, et kinnipeetavate ebatsensuursest keelekasutusest välja kasvanud distsiplinaarvaidluste arv on viimastel aastatel märgatavalt suurenenud, on ka halduskohtunikud üha rohkem jätnud vanglamüüride vahel kõlanud (sageli venekeelsed) ebatsensuursed väljendid kohtulahendis kajastamata, piirdudes viitega vanglateenistuse ametniku ettekandele vms dokumendile.⁹⁰ Teatava ühtse arusaama kujundamise jaoks on siiski veel ruumi. Järgnevate näidete puhul palun aga juba ette vabandust, et kohtupraktika ilmestamiseks ei ole ma pidanud otstarbekaks kasutatud väljendeid tsenseerida. Seda põhjusel, et ehkki sugugi mitte kõik viidatud lahenditest pole avalikult kättesaadavad, on tegemist siiski ametlike kohtuotsustega ning vahest just äärmuslikkus ajendabki aktiivsemalt kaasa mõtlema. Samas ei ole ma näidetes mõistagi kajastanud ühtegi nime.

Väike kohtusõnastik 2

Süüteomenetlus

§ 101, § 102. Isik mõisteti süüdi selles, et ta kujundas 1999. a kohaliku omavalitsuse volikogu valimiste eel ümber perearstikeskuse välisuksele avalikult väljapandud Reformierakonna värvitrukkis valimisplakati, kandes kandidaatide nr 101 ja nr 102 piltidega plakatile venekeelse teksti: *Lubada võib palju, Reformierakond teeb ära – kellele järgmisena? Valid need kaks*

⁸⁸ RKKKo 03.02.2005 nr 3-1-1-3-05, p-d 7.1–7.3; TLRo 28.04.2009 nr 1-08-17102, p 7.2.

⁸⁹ Ilma selleta ei pruugiks näiteks olla kõrvalseisjal võimalik hinnata, kas kohus jõudis ka tema hinnangul õiglasele tulemusele või hinnati keelekasutust põhjendamatult tundlikult.

⁹⁰ TLRo 08.06.2011 nr 3-10-2490; TRHo 30.06.2010 nr 3-10-748.

kandidaati või nende mõttekaaslased – sellega kirjutad alla oma perearsti surmaotsusele ja tema vastuvõtule Rummu!!! Sinu valik on – 17. oktoobril!!! Fotode alla kandis isik kandidaatide numbrite asemele vastavalt tekstid: § 101 ja § 102. Isik printis ümberkujundatud plakatid välja ja kleepis need öösel asula elumajade ustele. Trükkides kannatanute piltide alla teksti § 101 ja § 102, viitas isik nende kriminaalsele minevikule või tulevikule, mis on kannatanuid halvustav väljamõeldis. Väljamõeldisena käsitatakse kellegi poolt välja mõeldud objektiivsele tegelikkusele mittevastavate asjaolude esitamist tõeste faktidena.⁹¹

Kassiperse lakkuja. Kohtunikule öeldut (*käitusite nagu laps, nagu andja-võtja, kassiperse lakkuja, mul puudub igasugune lugupidamine sellise kohtuniku vastu*) on kohtud õigesti käsitletud dualistlikust aumõistest⁹² lähtuvalt ning teinud õige järelduse, et ka väidetavalt madalkeelne rahvalik ütlus saab olla isiku sisemist au ja väarikust riivav. Kõnesoleval juhul kasutati ka ilmselgelt solvava olemusega sõnastust.⁹³

Lits. Kuigi solvamine (naisterahvale baaris seksuaalvahekorraaks ettepaneku tegemine, kuna too olevat *lõdva püksikummiga tüdruk* ja sõnavahetuses kasutati ka sõna *lits*) on vaadeldav ründena KarS-i § 28 lõike 1 tähenduses ning VÕS-i § 1045 lõike 1 punkti 4 ja § 1046 lõike 1 kohaselt on selline rünne ka õigusvastane, siis solvangu tõrjumine korduvate rusikalöökidega näkku on kaitsevahendina ilmselt mittevastav ründe ohtlikkusele, kui pole tuvastatud, et rünnet ei oleks saanud lõpetada näiteks vastavasisulise suulise nõudmise esitamisega või ka ühekordse kerge löögiga. Täielikult tähelepanuta ei saa jätta sedagi, et rünne ei vastanud üheleegi süüteo koosseisule, mistõttu oli hädakaitseõigus ründe väheolulisuse tõttu piiratud.⁹⁴

Mendid. Korteris pidu pidanud seltskond häiris valju muusikaga naabrite rahu ning välja kutsuti politsei. Tekkinud rüseluse ja sõnavahetuse käigus solvas korteriperemees oma ametikohustusi täitvaid Lõuna Prefektuuri patrullpolitseinikke ebatsensuursete ja halvustavate väljenditega (*mendid, vördjad, munnid, ime munnid, ahvid, gorillad*) ning lisaks sellele tegi politseinike suunas sugutamislüügutusi ning ahvi hüplemist väljendavaid lüügutusi (KarS-i § 275).⁹⁵

Pervert. Isik (14-aastane poiss) pöördus koolisööklas kaasõpilaste kuuldes õpetaja poole sõnadega: „*Kas sa oled pervert?*“ Nädal varem oli ta teisele õpetajale tunni ajal öelnud: „*Ma kepiks sulle perse, lits!*“ Kohus luges mõlemad väljendid ebatsensuurseteks ja karistas noormeest KarS-i § 262 alusel väärteomenetluse korras kokku 12 euro suuruse rahatrahviga.⁹⁶

Rongaema. Põhjendamatu on seisukoht, et kuna sõnad *rongaema* ja *abielulõhkuja* ei ole vulgaarsed ega ebatsensuurset, siis nende kasutamisel kellegi suhtes ei saa rääkida au ja väarikuse alandamise ebasüüdsast vormist. Ebasüüdis vorm õigusliku kategooriana ei hõlma mitte üksnes vulgaarsete või ebatsensuursete sõnade kasutamist, vaid ka oma sisult negatiivsete ja halvustavate piltlike väljendite kasutamist. Lisaks sellele võib ebasüüdis vorm

⁹¹ RKKKo 12.09.2000 nr 3-1-1-90-00, p 4.1.

⁹² „Au (väarikuse) mõistet tuleb vaadelda dualistlikult: (a) sisemine au – kaitseb inimese sisemisi väärtusi; (b) välimine au – kaitseb isiku väärtust teiste inimeste silmis, n-õ hea maine. Subjektiivselt küljest võib isik tunnetada, et alandatud on tema inimväarikust jne. Kohus peab aga otsustama, kas konkreetse väljaütlemisega riivati ka isiku välist au sellisel määral, et on õigustatud karistusõiguslik sekkumine.“ – RKKKo 25.04.2002 nr 3-1-1-46-02, p 8.

⁹³ RKKKo 17.10.2002 nr 3-1-1-81-02, p 10.1. Samas näiteks hiljutises Euroopa Inimõiguste Kohtus lahendatud asjas oli Horvaatias kohtunikku solvavaks loetud menetlusosalise tegevus, kes tsiteeris ammust ladinakeelset vanasõna *Iudicem irasci dedecet* või *Irasci iudicem non decet*, mis ütleb, et kohtunikul ei ole sobiv vihastada. Selle eest määras Horvaatia kohus isikule rahatrahvi seaduses ettenähtud minimaalmääras (500 HRK) Strasbourgis kohus leidis häälelga neli kolme vastu, et inimõiguskonventsiooni rikkumist (s.o sõnavabaduse ülemäärast piiramist) ei ole toimunud. – Žugić vs. Horvaatia (avaldus nr 3699/08), 31.05.2011 otsus.

⁹⁴ RKKKo 04.02.2005 nr 3-1-1-111-04, p-d 17–19.

⁹⁵ TMKo 11.05.2011 nr 1-11-1746.

⁹⁶ PMKo 12.04.2011 nr 4-11-444.

olla ka mittesõnaline – näiteks karikatuur. Üksikisiku au ja väarikust kaitstes on kohus õigustatud osutama sellele, et eesti keel võimaldab ebasüüdsas vormis väljendatud mõtet edastada ka süüdsas vormis. Põhjendamatu on ka väide, et solvavaid väljendeid *rongaema* ja *abielulõhkija* kasutati sünonüümide puudumisel ja oma mõtete väljendamiseks pikema teksti kasutamise välistasid ajakirjanduse eripärast tulenevad objektiivsed asjaolud. Tõenäoliselt puuduvad eesti keeles sünonüümid ka mitmetel vulgaarsetel ja ebatsensuursetel sõnadel, kummatigi ei saa see veel õigustada nende sõnade kasutamist. Ajakirjanduse eripärast tulenevad mis tahes objektiivsed asjaolud (nt leheruum ja informatiivsus) ei saa aga võimalike lokaalsete väärtustena olla kõrvutatavad sellise väärtusega nagu inimväarikus.⁹⁷

Tibla. Sõna *tibla* tähenduseks annavad nii ÕS kui ka EKSS lakooniliselt: HALV *venelane*. Märgend HALV tähendab *halvustav*. Ehkki sõnaraamatud annavad sõnade tähendused ja nende stiilmärgendid üldistatult, ilma kõikvõimalikke kontekste arvestamata, nähtub kogutud tõenditest üheselt, et T.O. tülitas E.S-i pahatahtlikult, solvamise eesmärgil ja nimetas teda kaasreisijate kuuldes *tiblaks* mõnitaval toonil, tekitades sellise väljaütlemisega E.S-is piinlikkus- ja ebameeldivustunde ning alandades tema inimväarikust.⁹⁸

Urod, suka. Solvamine on inimese halvustamine ebasüüdsas vormis. *Urod* tähendab eesti keelses *värdjat, ebardit, väärarendit, koletist, peletist*. Ka sõna *suka* (*emane koer, lita*) on vulgaarne ja kasutatakse sõimusõnana. Kuna mõlemad sõnad on oma sisult halvustavad ja inimest alavääristavad, on nende kasutamise näol tegemist solvamisega.⁹⁹

Ajakirjandus ja meedia

Auminutid. Venekeelses ajalehes MK-Estonia avaldati 2009. aastal artikkel pealkirjaga „S.M. auminutid“, milles tsiteeriti väidetavaid anonüümseid koolikaaslast, suhtlusportaali Odnoklassniki sissekandeid jms. Tsitaadid sisaldasid järgmisi väljendeid:

- *Seevastu S-i endine sõber teatab, et pool aastat tagasi lõpetas temast lugupidamise ja katkestas igasugused kontaktid: „Kes mida ei ütles, aga seda poissi „normaalsete inimeste“ hulka arvata ei saa.*
- *Odnoklassniki suhtlusportaalil kustutatakse M. igapäevaselt sõprade nimekirjast ning poisi foorumis kirjutatakse õelaid sõnumeid, ebatsensuurseid solvanguid, nimetatakse teda Pavlik Morozoviks, pahaks poisiks või lihtsalt debiilikuks.*
- *Aga portaal ERR tunnistas S.M-i „Nädala persooniks“. Nädal tagasi kuulus see au Hermann Simmile – superspioonile, kes müüs naaberriigile mitte ainult Eesti, vaid ka EL-i saladusi.*
- *No mida /tõlkimatu sõimusõna/, painutasid hauakaevajate ees selga ja aitasid kätega veel midagi eelnevalt õlitatud laiali tõmmata, et neil mugavam oleks! Tead, sülitada tahtsin selle peale, mida sa ütlesid ... aga ütlesid sa seda, koerapoeg, vene õpilaste nimel. Selleks pole sulle, sitajunn, keegi õigust andnud.*

Ebakohase väärtushinnanguna võib mõista väärtushinnanguid (väärtusotsustusi), mille vulgaarne, inimväarikust alandav ja inimest mõnitav tähendus on mõistlikule lugejale ilmne. Au ja väarikuse riive võib aset leida nii mitteavalikult (üksikisikute vahel) kui ka avalikkuse ees. Au teotamine võib toimuda nii inimesele antud hinnangutega, temale ja tema kohta öelduga, kui ka isiku panemisega au ja väarikust riivavasse, alandavatesse (ehk teotavatesse) oludesse kui ka selliste tegudega isiku suhtes, mis pole otse füüsiliselt suunatud tema vastu, kuid mille eesmärk on tema au riivamine, alandamine, kahjustamine või teotamine. PS-i 17 kaitsealasse kuulub ka isiku maine (hea nimi), mida võidakse teotada isiku reputatsiooni

⁹⁷ RKKKo 26.08.1997 nr 3-1-1-80-97.

⁹⁸ TLRo 24.11.2009 nr 4-08-11929, p 6.

⁹⁹ TRRo 17.09.2009 nr 1-08-13169.

kahjustamisega avaliku arvamuse mõjutamise kaudu, sh meediakanalite kaudu. Väärtusotsustuse tegemisel tuleb meediaväljaande puhul arvestada ka selle leviku ulatusega. Au teotamine ei olnud õigustatud, isikliku õiguse rikkumine oli õigusvastane ja selline rikkumine ei ole hõlmatud väljendusvabaduse õigusega.¹⁰⁰

Maadlus rahapesu uurijatega. Eesti Ekspressi artikkel on kirjutatud halduskohtu otsusest lähtudes tavakeeles tavalugejale ajalehes, mis ei ole suunatud juriidiliste teadmiste olemasolu eeldavale lugejaskonnale. Ajakirjanikud kasutavad artiklite kirjutamisel tavakõnes kasutatavat eesti keelt. Isiku kohta artikli avaldamise korral seisneb isiku isiklik õigus selles, et tema kohta levitav informatsioon oleks tõepärane. Isikul ei ole õigust nõuda, et tema kohta levitav informatsioon oleks juriidilise sõnastusega, vaid seda, et informatsioon oleks tõepärane. Ajakirjandusele juriidilise sõnastuse kasutamise kohustuse panemine ei ole kooskõlas seaduse, ajakirjanduse eesmärkidega ega sõnavabaduse põhimõttega. Artiklis on kasutatud äriühingute tegevuse personaliseerimist, et näidata lugejale, kes on äriühingute nimel toiminguid tegevad isikud. Kuivõrd tavapärasel sõnakasutuses on selline käsitlus samuti levinud, ei saa artiklit mõista selliselt, et kohtuvaidluse pooleks oli hageja, mitte temaga seotud äriühingud. Artiklis viidatakse otseselt hageja seotusele äriühingutega ning mõistlikul isikul on võimalik artiklist aru saada, et artiklis kajastatav teave on seotud nii hageja kui ka viidatud äriühingutega. Artiklit tuleb käsitleda tervikuna, sellest üksikuid lauseid välja rebimata. Artikli kontekstist on üheselt mõistetav, et hagejat on artiklis käsitletud antud äriühingutega seonduvalt. Arvestades artikli pealkirja, ülesehitust ja keelekasutust, on mõistlikul isikul võimalik mõista artiklit selliselt, et hageja kohta avaldatud teave seonduv äriühingutega, mis vaidlustasid nendele Rahapesu Andmebüroo poolt tehtud ettekirjutuse Tallinna Halduskohtus ja mis tegelevad majutusasutuste pidamisega. Kohtuprotsessi edasiandmisel ja kohtuotsustest tavainimese arusaamise tasemel järelduste tegemine väljendab pigem väärtushinnanguid. Hageja nimetamine hotellipidajaks ja kohtuvaidluse nimetamine maadluseks rahapesu uurijatega ei kujuta endast selliseid väärtushinnanguid, mis annaks alust rääkida hagejale hingelise valu ja kannatuste tekitamisest ja mittevaralise kahju hüvituse väljamõistmise põhjendatusest.¹⁰¹

Major, agendid. Asjaolu, et isikut on nimetatud majoriks, kuigi tema tegelik sõjaväeline auaste on alampolkovnik, ei riku isiku au ega head nime. Isik on endine KGB ohvitser, keda häirib Delfi kommentaaris sisalduv väide, nagu oleks ta kaitsepolitseile avaldanud oma agentuuri (agendid). Agentide avaldamise väitega ei saa isiku head nime ega au Eesti Vabariigis teotada, sest võõrriigi agentide avaldamine kaitsepolitseile on Eesti riigile lojaalne käitumine.¹⁰²

Mustade tehnoloogiate meister. Ajaleht Sillamäeski Kurjer avaldas artikli, milles märkis, et kohaliku poliitiku väide selle kohta, et just tema tõi Sillamäele T-Marketi, ei vasta tõele ning kasutas poliitiku iseloomustamiseks väljendit *mustade tehnoloogiate meister*. Ebaõigete andmete (faktiväite õigusvastasus) korral piisab sellest, kui isik lükkab need ümber ning puudub selline mittevaraline kahju, mida tuleks kannatanule hüvitada. Avaliku elu tegelase au riivamine seoses tema avaliku eluga võib kaasa tuua mittevaralise kahju üksnes siis, kui kohus loeb tema kohta levitatud tegelikkusele mittevastavatel andmetel põhineva informatsiooni tema au eriti teotavaks. Artiklis esitatud väide, et poliitik ei osalenud Sillamäel kaupluse T-Market avamises, ei ole selline, mis oleks tema au eriti teotav. Isikul võis siiski esineda mittevaraline kahju seoses artiklis avaldatud väärtushinnanguga (*mustade tehnoloogiate*

¹⁰⁰ HMKo 30.06.2010 nr 2-09-22760, p-d 10, 14.

¹⁰¹ HMKo 05.06.2007 nr 2-06-37711; TLRo 04.04.2008 nr 2-06-37711.

¹⁰² RKTko 31.10.2007 nr 3-2-1-73-07, p 4.

meister), kuid arvestades rikkumise vähest raskust, ei ole mittevaralise kahju väljamõistmine põhjendatud.¹⁰³

Nõukogulik, adresseerima. Ajakirjanikule määrati trahv 200 päevapalga ulatuses ringkonnakohtu vastu väljendatud lugupidamatuse eest, sest artiklis „Kohtunik A.P. telefoniõigus“, mis ilmus ajalehes Narvskaja Gazeta, kasutatud väljend *kõrgemalseisvad seltsimehed* ning võrdlus, et kohtunik käitus *nõukogulikult*, on kohut solvavad ning neid kasutades on ajakirjanik avaldanud lugupidamatust kohtu vastu. Riigikohus leidis, et kuna seadus võimaldas trahvida üksnes isikut, kes suuliselt või kohtule adresseeritud kirjas, kaebuses või dokumendis väljendab lugupidamatust kohtu vastu, siis kuivõrd koopiat ajaleheartiklist ei saanud kohtule ajakirjanik ise, siis ei saanud kohus temale trahvi määrata. EKSS-i järgi tähendab *adresseerima (posti)saadetist, telegrammi vms (aadressi järgi) kellelegi, kuhugi suunama; saadetisele aadressi kirjutama, aadressima*.¹⁰⁴

Parkimispesa. Väljend *parkimispesa pidav* on saates („Politseikroonika“, Kanal 2) esitatud kontekstis au teotav väärtushinnang. Sõnad *parkimine* ja *pesa* ei ole iseseisvalt halvustava tähendusega, kuid omandavad selle tähenduse liitsõnana, viidates millelegi seadusvastasele ja grupiviisilisele, nagu nt sõnades *vargapesa, maffiapesa*. Väljend *end ärimeheks pidav* on au teotav väärtushinnang, mis viitab sellele, et kõnealust inimest ei ole võimalik tulenevalt tema käitumisviisist, kommetest või ajakirjanikule teada olevatest asjaoludest pidada ärimeheks, kuigi ta ise seda arvab. Väljendid *agressiivselt käituma, on jõudnud kurja teha paljudele, vägivaldne, agressiivne ning ettearvamatu* on faktiväited. Väljend *kõrgema võimu kandjaks on rahvas, mitte V.S.* on vaidlusaluses kontekstis väärtushinnang. Nimetatust saab mõistlik inimene aru, et isik käitub nagu omavolitseja. Tegemist on seetõttu au teotava väljendusega. Väljendid *varguse katse, teie käest on V.S. saanud endale kingituseks auto, S. tuli autot varastama* on esitatud kontekstis väärtushinnangud. Mõistlik inimene teeb kontekstist järelduse, et ajakirjanik ei ole tuvastanud seda, kas isik, kellest räägitakse, on toime pannud õigusvastase teo, kuid annab temale teada olevate andmete põhjal hinnangu hageja tegevusele. Väljend *V.S. või mis ta nimi oligi* on vaidlusaluses kontekstis hagejat halvustav väljend, millega rääkija viitab hageja tühisusele ja tegemist on au teotava väärtushinnanguga.¹⁰⁵

(Firmade) põhjalaskmine. Lauses „Kui palju on ta neid firmasid põhja lasknud...“ kasutatud väljend *firmasid põhja laskma* võib olla käsitatav nii faktiväitena kui ka väärtushinnanguna sõltuvalt selle esitamise kontekstist ja samuti sellest, kellele see oli adresseeritud. Kanal 2 telesaates „Reporter“ selgitas kostja pooltevahelisi suhteid ja andis hinnangu muu hulgas hagejale, mistõttu saab selles kontekstis kostja poolt avaldatut käsitada väärtushinnanguna (s.o isiku kuvand on mitteusaldusväärne).¹⁰⁶

Äraostja. Isiku poolt telesaates (TV 3 „Seitsmesed uudised“) kasutatud väljendid *äraostja* ja *äraostmise katse* on käsitatavad väärtushinnanguna, mis väljendab isikule (tema tegevusele) teise isiku poolt antud hinnangut. Väljendid *äraostmine* ja *äraostja* ei ole iseenesest kriminaalõiguslikud ega sellised, mida saaks ümber lükata. Kui kostja oleks öelnud meedias, et püüti anda altkäemaksu või pistist, oleks tegemist faktiväidetega, mida saaks ümber lükata kui ebaõigeid faktilisi andmeid, sest ainult üks seda sündmust kirjeldava fakti loogilisest tähendusest oleks tõene (fakt saab olla kas tõene või väär). Isik ei kasutanud selliseid sõnu, mille seadusega määratud tähendust (nt kuriteo koosseisu) saaks kohus kontrollida. Väljendid *äraostmise katse* ja *äraostja* on subjektiivsed (hinnang teise isiku seisukohalt) ja faktiväite tõesuse kriteerium selle hindamiseks ei sobi – ei ole võimalik kontrollida, kas hageja tegi

¹⁰³ TRRo 16.11.2009 nr 2-05-19330, p-d 10-11.

¹⁰⁴ RKHKm 29.01.1999 nr 3-3-1-1-99.

¹⁰⁵ HMKo 28.05.2009 nr 2-07-2850; TLRo 09.10.2009 nr 2-07-2850.

¹⁰⁶ TLRo 01.02.2011 nr 2-09-45025.

linnaametniku äraostmise katse, on võimalik hinnata, kas hageja vestlus linnaametnikuga konkreetsetes kontekstis andis kostjale õigustuse hageja kohta selliseid väljendeid kasutada. Teise isiku kohta väärtushinnangu avaldamine ei ole iseenesest keelatud (õigusvastane). Väärtushinnangu avaldamise õiguspärasuse hindamisel tuleb esmalt kontrollida, kas sel on vastava hinnangu konteksti arvestades konkreetsetes kultuurikeskkonnas halvustav või negatiivne tähendus. Meie kultuuriruumis on väljendil *äraostja* või *äraostmine* negatiivne või halvustav tähendus. Samas ei saa seda väljendit kindlasti samastada *alikäemaksu* ja *pistisega*, tegemist on leebema tähendusega sõnapaariga. Isiku au saab teotada vaid ebakohane väärtushinnang. Isiku mainet kahjustav väärtushinnang on kohane, kui selle avaldajal oli mõistlik õigustus teist isikut üldsuse ees negatiivselt kajastada, või kui isik, kelle kohta hinnang käib, andis ise põhjuse selliseks hinnanguks. Arvestades kujunenud olukorda (poliitiline võimuvõitlus kohaliku omavalitsuse üksuses) ja vestluse sisu, tuleb kostja poolt hageja tegevusele antud hinnangut pidada mõistlikult kohaseks.¹⁰⁷

Inimestevahelised ning töö- ja teenistussuhted

Fiktiivne (leping). Korterühistu üldkoosolekul toimunud sõnavõttus vandeadvokaadist esindaja tegevusele viitamisel (advokaat teatas, et temale on lisandunud neli häält, kuigi korterite omanikuvahetust kinnistusraamatust ei nähtunud) kasutatud väljend *fiktiivne ostumüügi leping* ja selle üldkoosoleku protokollis kajastamine. Tegemist on faktiväitega, mille tõesus või väärus on kohtumenetluses tuvastatav. Selles olukorras ei saa ette heita sõna *fiktiivne* kasutust, mis on tavakäibes laiatähenduslik ja mitmeti mõistetav.¹⁰⁸

(Raha) huugama panema. Ametnik saatis ametiasutuse koostööpartneri esindajale e-kirja, milles muu hulgas avaldas, et ametiasutus on oma tegevuses jõudnud seisu, kus *rumalate otsuste ja raiskamisega* on üksnes *kitsa huvigrupi* jaoks toimivate lahendustega *maksumaksja raha huugama pandud*, nimetades kõnealust teemat *naerukohaks* ja leides, et *elu irvitab [ametiasutusele] näkku* ning tegi ettepaneku kogu *kahjurlik atribuutika* maha võtta nii kiiresti kui võimalik, väites, et sellega kaasnev võimalikest lepingutest taganemine ei lähe kallimaks, kui *rumala ja jäigana käitumine* teeb kahju ametiasutuse mainele. Ametiasutus leidis, et teenistuja on oma sellise tegevusega näidanud üles ebalojaalsust tööandja suhtes, tema kirjade sisu ja väljenduslaad olid konteksti arvestades sobimatud, ametnik kritiseeris halvustavas ja mõnitavas toonis ametiasutuse tegevust viimase lepingupartneri ees. Kaebaja ise iseloomustas oma sõnakasutust mitte ametiasutust halvustava või naeruvääristavana, vaid üksnes *mõnevõrra emotsionaalse ja siirana*.¹⁰⁹

Kärnkonn. Äriühingu juhatuse esimees riputas firma 17. sünnipäeva puhul töötajatele suunatud teadetetahvlile kirjaliku pöördumise, mis sisaldas juhatusepoolset õnnitlust. Kuna töötajatele äriühingu sünnipäeva puhul preemiat ei makstud, kirjutas üks töötaja samale pöördumisele juhatuse esimehe nime taha sõna *kärnkonn* ja lisas pöördumise lõppu teksti, mille kohaselt pidas töötaja juhatuse esimeest ahneks inimeseks ja soovis, et töötajate kopikad ei tooks talle rõõmu ega rikastumist. Seepeale ütles äriühing töötajaga sõlmitud töölepingu erakorraliselt üles, vaatamata töötaja vabandusele ja selgitusele, et tegemist oli temapoolse hingekarjega, millega ta tahtis näidata, et kõigil töötajatel ei ole piisavalt materiaalseid vahendeid ning tal endal olid suured võlad, mistõttu lootis väikesele preemiale, et tasuda arveid.¹¹⁰

¹⁰⁷ TLRo 12.03.2010 nr 2-07-17291, p-d 31–35.

¹⁰⁸ HMKo 15.04.2011 nr 2-09-44797, p-d 8-9.

¹⁰⁹ TLRo 30.04.2010 nr 3-09-1056, p 10.

¹¹⁰ HMKo 12.04.2011 nr 2-10-17728.

Limukas, malts. Millegagi ei ole õigustatud hageja kui füüsilise isiku suhtes kasutada väljendeid: *varas, malts ja saast, kaabakas, alatu limukas, huiab pahatahtlikult*. Avaldatud väärtushinnangud on mõnitava tähendusega, need ei lähtu heast tahtest ega üldisest huvist, hinnangu vorm kaldub vulgaarsusesse, teadlikku solvamisse ja inimväärikuse alandamisse.¹¹¹

Moonakas. Töötaja (müügispetsialist) poolt töölepingu erakorraline ülesütlemine loeti kehtivaks olukorras, kus selle ajendas tööandja esindaja poolne pidev avalik (töökollektiivi ees) sõimamine ja solvamine iga pisimagi eksimuse eest muu hulgas väljenditega: *süüdimatu lollpea, oinas, koerapoiss, ma kepin su läbi, lõõn su minema nagu koera, kuradi moonakad, lollakad, istuvad siin ja midagi ei tee, istuvad siin, soojendavad oma ..., hoian nagu sitta pilpa peal*. Tööandja esindaja võttis omaks, et on kasutanud väljendit *moonakas*, kuid seda allegoorilises tähenduses, samuti on ta lubanud töötaja palgaga *läbi keppida*, mille all pidas silmas, et ei tõsta tema palka. Kohus leidis, et tööandja käitus töötaja suhtes ebaväärikalt. Väljendid *palgaga läbi keppima* ja *lõõn su minema nagu koera* on nii ebaväärikad kui ka ähvardavad.¹¹²

(Eriliselt) soositud (õpetaja). Haridusameti läbiviidud hindamise kontrollaktis, mis tehti teatavaks kooli kollektiivile, oli ühe õpetaja kohta märgitud, et tal on keskeriharidus ja ta on 66-aastane, *on aga eriliselt soositud juhtkonna poolt ühekordsete preemiatega maksmisel*. Halvustava tähendusega hinnangut saab pidada au teotavaks siis, kui selliseks hinnanguks puudub alus. Kuna on tõendatud, et isik sai lisatasusid teiste õpetajatega võrreldes oluliselt rohkem, oli väide erilisest soositusest põhjendatud ega teota õpetaja au. Samuti ei saa tõese ega äranäitamist pidada halvustamiseks. Üksikute sõnade üheskoos kasutamist, kui pole ilmne, et seda tehakse isiku maine kahjustamiseks, ei saa pidada õigusvastaseks.¹¹³

Suumulk. Korterühistu üldkoosolekul palus üks korteriomanik selgitusi seoses ühistu tegevusega, mille peale ühistu juhatuse liige vastas üldkoosolekul kõigi kuuldes, et *pangu oma suumulk kinni*, mida võib käsitada isiku solvamisena. Isiku väärikuse rikkumine võib toimuda ka viisil, mis ei kahjusta isiku mainet avalikkuse ees (nt solvamine nelja silma all). Väärikust kui isiklikku õigust tuleb eristada au mõistest. *Pangu oma suumulk kinni* saab pidada väärtushinnanguks.¹¹⁴

Vangla siseelu

Kukk. Vahistatu näitas valvurile läbi vaateluugi korduvalt vihiku kaanele tehtud joonistust – kuke pilti, millele oli kirjutatud ka kiri *KUKK E. KUKK*. Kohus ei pidanud usutavaks, et kaebaja ei tunne vanglas kasutuses olevat žargooni ega ole teadlik, mida tähendab *kukk* vangla žargooni kohaselt. Vangla selgituste kohaselt tähendab *kukk* vangla žargoonis isikut, keda kasutatakse seksuaalsete vajaduste rahuldamiseks, ning et see asjaolu on nii vanglas kui väljaspool vanglat üldiselt teadaolev.¹¹⁵

Kurat. Ametnike peale karjumist ja röökimist ei saa pidada viisakaks ja aktsepteeritavaks käitumiseks, rääkimata siis väljendi *kurat* kasutamisest või ebatsensuursete väljendite kasutamisest. Röökimine tähendab teisisõnu valjusti karjumist. Valjusti karjumine ja valju häälega rääkimine ei ole üldteadaolevalt sünonüümid. Seega ei ole tõsiselt võetav kaebaja

¹¹¹ TLRo 25.10.2010 nr 2-10-3954.

¹¹² TMKo 27.04.2011 nr 2-10-51918.

¹¹³ RKHKo 05.10.2006 nr 3-3-1-44-06, p-d 15–17; TLRo 02.03.2006 nr 3-03-47.

¹¹⁴ TMKo 12.05.2011 nr 2-10-5971.

¹¹⁵ TRHo 23.03.2009 nr 3-08-2366. Vrd TMKo 08.09.2010 nr 1-09-17259: „Väljendil *kukk* on kinnipidamisasutustes tööpoolsest mõningase negatiivse alatooniga sisu, kuid sellise sisuga sõnavahetus ei anna alust asuda seisukohale, et kannatanupoolsest käitumisest tingituna viibinuks ründaja tugeva hingelise erutuse seisundis.“

väide, et ta ei karjunud, vaid rääkis valju häälega. Samuti ei ole lubatava kriitilise märkusena käsitatav väljendi *kurat* kasutamine.¹¹⁶

Nahhui, huli, bljad. Kinnipeetav kasutas vanglaametniku poole pöördudes väljendit „*Nahhui sa siia tulid, huli sa vaatad minu peale, bljad!*“ Kinnipeetava arvates on sõnad *nahhui*, *huli* ja *bljad* vene keeles lauseid ühendavaks lüliks nagu eesti keeles sõnad *raisk* ja *kurat*. Samuti kuna tegemist oli venekeelse väljendiga ning Eestis on riigikeeleks eesti keel, siis ei saanud see väljend vanglaametnikku kuidagi solvata. Kohus leidis, et vene keeles esitatud lauses „*Nahhui sa siia tulid, huli sa vaatad minu peale, bljad!*“ kasutatud sõnad *nahhui*, *huli* ja *bljad* on ebatsensuurset ning isikut, kellele need suunati, solvava iseloomuga. Tegemist on üldteadaolevate ning isegi vene keelt hästi mitte mõistva isiku jaoks tuntud vande- või sõimusõnadega, mille kasutamist saab objektiivses mõttes isiku suhtes solvavaks lugeda, sõltumata sellest, kuidas konkreetne isik, kelle poole nende väljenditega pöördutakse, sellesse suhtub. Kaebaja ei saa end õigustada väitega, et tegemist oli venekeelsete väljenditega. On üldteada, et vene keel on Eesti vanglates laialt kasutuses, olles seejuures paljude kinnipeetavate kui ka vanglaametnike emakeeleks, ning tarvitatud väljendeid tuleb pidada Eesti kontekstis ebatsensuurseteks ja solvavateks, sõltumata vene keele oskusest. Samuti ei saa kaebaja end õigustada sellega, et tema kasutatud väljendid on vene keeles kasutuses sisuliselt sidesõnadena. Asjaolu, et venekeelset ebaviisakat kõnepruuki normiks pidavate isikute hulgas on selliste väljendite kasutamine tavaks, ei võta neilt ebatsensuurset ega solvavat iseloomu. Siinkohal on oluline, et kaebaja kasutas neid väljendeid konkreetse isiku poole pöördudes. Mis puudutab paralleeli eestikeelsete vandesõnadega *kurat* ja *raisk*, siis pole ka nende näol tegu viisaka kõnepruugiga, mida kinnipeetav võiks vanglaametniku poole pöördudes kasutada. Samavõrd ebatsensuurne ja solvav oleks ka eestikeelne väljend „*Kurat sa siia tulid, miks mind vaatad, raisk!*“¹¹⁷

Pervert, kuked, pederast. Kinnipeetav kasutas tema isiku läbiotsimisega tegelevate vanglaametnike kohta väljendeid *pervert*, *kuked* ja *pederast*, selgitades, et ametnike käitumist, kes käsivad kinnipeetaval enda keha nende ees täieliku intiimsuseni paljastada ja tuharad laiali tõmmata, võib põhjendatult pidada perversseks käitumiseks. Tuginedes ÕS-ile, tähendab *pervert* perversselt ehk loomuvastaselt käituvat isikut. Kinnipeetava poolt esitatud küsimus: „*Mis te olete perverdid või?*“ oli tema enda hinnangul täiesti õigustatud ja kohane. Vangla selgitas, et ÕS-i kohaselt tähendab sõna *pervert* perversset isikut ning sõna *perversne* omakorda tähendab loomuvastaseid (eriti seksuaalelus) kalduvusi. Sõna *pederast* tähendab sugulist vahekorda kahe mehe vahel, samuti poisipilastamise harrastajat. Sõna *kukk* kasutamist vanglas ei saa käsitada viitamisenähtena riukukkedele, vaid kinnipeetavate seas laialt levinud slängis selle all mõistetavat. Tuginedes ühiskonnas üldlevinud arusaamidele, võib kasutatud sõnu pidada väärikust riivavaks, kahemõtteliseks ja solvavaks. Halduskohus viitas, et *pervert* on sõimusõna ning võõrsõnastikus on seletatud ka sõnu *perverssus* (*rikutus, loomuvastatus, eriti tunde- ja suguelus*) ja *pederastia* (*poisipilastus; meestevaheline suguline läbikäimine*). Tartu Riikliku Ülikooli ja Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi 1988. a kogumiku „Kuritegelik subkultuur tätoveeringutes, žestides, slängis“ III osas „Õiguserikkujate erikeelest“ on erikeele sõnastikus sõna *kukk* tähenduseks märgitud *passiivne homoseksualist*. Seega on tõendatud kinnipeetava poolt väärikust riivavate väljendite kasutamine vanglateenistuse ametnike kohta.¹¹⁸

Piider. Kinnipeetav ei olnud rahul sellega, et toidujagaja andis talle kisselli ainult pool kruusitait ning teatas: „*V sledujuštšii raz ja obolju tebja kipjatkom, pidor gnoinõi!*“ (eesti

¹¹⁶ TRHo 28.07.2010 nr 3-10-878, p 8.

¹¹⁷ TLHo 16.10.2009 nr 3-09-1149, p 7. Sarnased: TLRo 04.11.2010 nr 3-09-1164; TLHo 28.02.2011 nr 3-10-2490.

¹¹⁸ TLHo 09.05.2011 nr 3-10-2647, p 30.

keelde tõlgituna: „*Järgmine kord viskan sind kuuma veega, mädane piider*“). Kaebaja leidis kohtus, et ebatsensuurseid väljendeid ei ole üldse olemas, on ainult solvavad väljendid. Kaebaja selgitas, et ta ütles küll toidujagajale, et *järgmisel korral kalkan sind keeva veega üle*, kuid see ei ole ähvardus. Kui ta oleks öelnud, et *ma lasen su maha*, siis see oleks olnud ähvardus. Selliseid vihahoos öeldud sõnu ei saa lugeda ähvarduseks. Teisest tema väljendist vaevalt eestlane aru saab. Eestis on ofitsiaalsed geiparaadid ja sõna *pederast* või *gei* on üks ja sama. *Mädane piider* on selline žargoon, mida kasutatakse raadios ja televiisoris. Kohus leidis, et kinnipeetava sõnakasutus oli ähvardav, ebatsensuurne ja solvav. See, et kaebaja ei pea kasutatud väljendeid ebatsensuurseteks või alandavateks, ei muuda väljendite sisu.¹¹⁹

(Kuradi) putka. Kinnipeetav soovis õhukese teki vahetamist paksema vastu ning kui sellest keelduti, keeras vanglaametnikule selja, ütles enda sõnutsi omaette valjusti *kuradi putka*, mis ei ole ebatsensuurne väljend ega olnud mõeldud solvanguna, ta oli lihtsalt tujust ära, et ei leidnud lahendust oma probleemile. Vanglaametnike ettekannete kohaselt olevat kinnipeetav siiski *putka* asemel kasutanud üht teist sarnase kõlaga, kuid ilmselgelt ebatsensuurset väljendit (ettekandes märgitud) ja kuradile ta üldse ei viidanud.¹²⁰

Suka, sobaka. Kinnipeetav nimetas naissoost vanglaametnikku sõnaga *suka*, kuna viimane olevat kinnipeetavate jalutuskäigu ajal käinud nende asjades sorimas. Kinnipeetav märkis, et üritas algselt olla ametnikuga võimalikult pehme ja leida tema kohta mõnda leebemat sõna, kuid kuna kõik oli segi pööratud, siis ei saanud ta mingit mittetsensuurset sõna kasutada. Arusaamatu, miks peetakse sõna *suka* ebatsensuurseks, sest seda on kasutatud näiteks Andrei Konstantinovi raamatus „Spetsialist“. Vangla leidis, et väljendi *suka* sisu arvestades ei ole tegemist mitte positiivse või neutraalse väljendusega, vaid ilmselge ebaviisakusega. Üldlevinud arusaama kohaselt kasutatakse nimetatud väljendit halvustavalt lõbutüdrukute ja liiderlike naiste puhul ning tegemist on väarikust riivava väljendusega. Kohus asus seisukohale, et sõna *suka* on ebatsensuurne ja solvav, sõltumata sellest, et mõnes kirjandusteoses seda kasutatakse. Kaebaja väide sõnavabaduse kohta ei tähenda, et igasugune keelekasutus on aktsepteeritav.¹²¹

Kinnipeetava arutlused sõnast *suka* arusaamise kohta valvuri poolt ning selle sõna solvava tähenduse kohta ei ole asjakohased. Üldteadaolevalt on see sõna inimese suhtes öelduna ilmselgelt solvava iseloomuga ning sellest sõnast arusaamiseks ei pea inimese emakeeleks olema vene keel. Valvuri ja kinnipeetava omavahelist eelnevat suhtlemist arvestades on ka välistatud võimalus, et kinnipeetava öeldud solvavad sõnad olid adresseeritud seinale. Lisaks ei vestle inimene üldjuhul seinaga.¹²²

Kinnipeetaval on lubamatu kasutada vanglaametniku suhtes sõnu *sobaka* ja *suka*. Eestis on nende venekeelsete sõnade tähendus, eriti kasutatuna ärritunult sõnavahetuses, arusaadav kõikidele vene keelt valdavatele inimestele ja kindlasti kõikidele vanglaametnikele, kes on oma töö iseloomu tõttu sunnitud igapäevaselt kokku puutuma venekeelse kriminaalse elemendiga. Vanglaametnikku sõimates väljendite *sobaka* ja *suka* kasutamine on igal juhul ebatsensuurne ja ametniku väarikust alandav. Kohus luges üldtuntuks ja eraldi tõendamist mittevajavaks, et sõnade *sobaka* ja *suka* kasutamine teise inimese kohta on solvav ning selles kontekstis on tegemist ebatsensuursete sõnadega. Nimetatud sõnade tähendus on arusaadav kõigile vene keelega kokku puutunud normaalse intellektiga inimestele. Väited, et sõnadel

¹¹⁹ TRHo 15.02.2010 nr 3-09-2224 ja TRRo 14.10.2010 nr 3-09-2224.

¹²⁰ TRHo 30.06.2010 nr 3-10-748.

¹²¹ TRHo 11.01.2010 nr 3-09-2223. Sarnased: TRHo 04.05.2010 nr 3-10-724 ja TRRo 04.11.2010 nr 3-10-724.

¹²² TRRo 04.11.2010 nr 3-10-724, p 10.

sobaka ja *suka* võib olla mõnes muus keeles mittesolvav tähendus, on kunstlikud ning pole tõsiselt võetavad.¹²³

(Sa jälle) valetad! Vastus küsimusele, kas valetamises süüdistamist saab pidada solvamiseks, sõltub paljudest asjaoludest. Määrav ei saa olla solvunud isiku hinnang. Et solvajat karistada, peab solvumiseks olema objektiivne alus. Distsiplinaarmenetluse protokollis kohaselt keeldus kaebaja pakutud tööst ja talle esitatud dokumendile alla kirjutamast. Kui vanglaametnik asus selle kohta dokumenti märkust tegema, puhkes sõnelus, kas isik keeldus tööst ja allakirjutamisest või mitte ning kaebaja lausus vanglaametnikule korduvalt kõrgendatud hääletoonil, et ta valetab, on valetaja ja miks ta valetab: „*See on vale!*“, „*Miks sa valetad?*“, „*Sa jälle valetad!*“ Tähtsust ei ole, kas ametniku kohta kasutati sõna *valetaja* või nimetati tema tegevust *valetamiseks*, sest mõlemal juhul on tegemist inimest halvustava väitega. Kuna kaebaja laskus ametnikuga sõnelusse ja tõstis seejuures häält, oli kaebaja avaldus ebasüüdsas vormis. Kinnipeetav ei pruukinud soovida ametniku solvumist, kuid selle tagajärje soovimine ei ole tema karistamise eeldus. Tegemist on formaalse süüteo koosseisuga ning ametniku väärtushinnangute kahtluse alla seadmine on asjakohatu.¹²⁴

Värdjas. Kinnipeetav vastas vanglaametniku korraldusele nimesilt kaela panna sõnadega *värdjas*, *debiilik*, *ära mõlise*. Isegi juhul, kui pidada usutavaks, et kinnipeetav kasutas sõna *värdjas* üksnes enda rahustuseks ja pärast seda, kui vanglaametnikud olid juba lahkumas, on niisuguses situatsioonis sõna *värdjas* kasutamine ilmselgelt solvava iseloomuga ning samuti ilmselgelt suunatud konflikti teise osapoole ehk siis vanglaametniku suunas. Sõna *värdjas* on eesti keeles üldteadaolevalt solvava iseloomuga, seda eriti isikutevahelises konfliktisituatsioonis kasutamisel.¹²⁵

Kokkuvõtteks

Loodetavasti suutsin eelnevaga heita pisut valgust sellele, kuidas kohtupraktikas on nii eluliste asjaolude kui ka keeleliste väljendite üldtuntust seni põhjendatud. Eesmärk ei olnud pakkuda välja konkreetseid tegevusjuhiseid edasiseks, mida ilmselt ei olegi võimalik ammendavalt teha, sest iga tõlgendusjuhtum on üldjuhul eriline. Ilmselge on igatahes see, et kohtunikud peavad õigusemõistmisel lisaks õigusteaduse oskuskeelele hoolsasti silmas pidama ka üldkeelt ja selle arengut, et mitte jätta tähele panemata uute sõnade ilmumist üldkeelde või olemasolevate sõnade tähenduste teisenemist ning lahendada vaidlused sõnade või väljendite tõlgendamise üle õigesti, hoidudes sellega ühtlasi eesti keele peenuse madaldamisest,¹²⁶ mis on ka oluline, et tagada keele säilimine läbi aegade, milline riiklik eesmärk on teatavasti püstitatud põhiseaduse preambulis.

¹²³ TLRo 17.05.2011 nr 3-10-355, p 9.

¹²⁴ TRRo 07.06.2010 nr 3-09-872, p-d 12-13.

¹²⁵ TRRo 02.03.2010 nr 3-09-1228, p 8.

¹²⁶ Nagu ütles keeleteadlane Johannes Aavik: „Sõnastiku rikkus üksi annab keelele peenuse.“ – J. Aavik. Keeleuuenduse lõpmatu kurv. Anu Lambi teatritekst. – Loomingu Raamatukogu 2006/35. Tallinn: SA Kultuurileht, 2006, lk 15.